

હરિભાવ

HARIBHAV (Gujarati Monthly) (Ahmedabad)

Vol. No. 26, Issue No. 10 10th July, 2022 Annual Subscription Rs. 50=00
વર્ષ : ૨૬, અંક : ૧૦ ૧૦મી જુલાઈ, ૨૦૨૨ વાર્ષિક લવાજમ રૂ. ૫૦=૦૦

પૂજ્ય શ્રીમોટા સાથે
શ્રી હેમંતકુમાર નીલકંઠ (ડાબે) અને શ્રી નંદુભાઈ (જમણે)

પૂજ્ય શ્રીરંગ અવધૂત અને પૂજ્ય શ્રીમોટા

(અનુષ્ઠાપ)

‘દુર્લભ મળવો એવો, સદ્ગમાણ્યે જો કદી મળે,
તો ઓળખવો એને, મુશકેલ બુદ્ધિથી જ છે !
શક્યા ઓળખી એવાને, તો તે સમજવો હદે,
-અશક્ય શો પૂરેપૂરો ! માત્ર ભક્તિથી સાધ્ય તે.’

‘શ્રીસદ્ગુરુ’, પ્ર. આ., પૃ. ૧૨

- શ્રીમોટા

પ્રકાશન સ્થળ:
બી/પ, સ્વસ્તિક એપાર્ટમેન્ટ,
નારાયણનગર, પાલી,
અમદાવાદ-૩૮૦ ૦૦૭

‘હરિવાણી ટ્રસ્ટ’ દ્વારા પ્રકાશિત જીવનવિકાસની ભાવના પ્રસારતું માસિકપત્ર

સંપાદક : સુરેશચંદ્ર વોરા
સહાયક : વિવેક દેસાઈ

હરિભાવ

ટ્રસ્ટીમંડળ

શ્રી ગિરીશ પંજા (મેનેજિંગ ટ્રસ્ટી)
શ્રી વિવેક દેસાઈ, શ્રી બીરેન પટેલ
શ્રી સુરેશચંદ્ર વોરા
શ્રીમતી દર્શની સુનીલ ઉપાધ્યાય
શ્રીમતી નીમા મીનેષ અમીન

સરનામાન કેરફાર અંગે, ‘હરિભાવ’ ન મળના
અંગે તથા પૂછપત્ર માટે સંપર્ક : શ્રી સુરેશચંદ્ર વોરા
Mo. / SMS / Whatsapp - 9427554391

વાર્ષિક લવાજમ

ભારતમાં રૂ. ૫૦/-

પરદેશ રૂ. ૬૦૦/- (ઓર્ડરેલથી)

એકથી દસ વર્ષ સુવીનાં લવાજમ સ્વીકારાય છે.

પત્રવ્યવહાર/લવાજમ/ભેટ/મોકલવા તથા
‘હરિવાણી ટ્રસ્ટ’, C/O. સુરેશચંદ્ર વોરા
ડી-૫૦૧, પરિમલ એકોલોટિકા,
નવયુગ સ્કૂલ સામે, મોહનનગર વિસ્તાર,
નરોડા, અમદાવાદ-૩૮૨૨૩૦,

Mo. / SMS / Whatsapp - 9427554391
ભેટની રકમ ઈન્કમટેક્સ અંકટની
કલમ ૮૦(જ) (૫) નીચે કરાહતને પાત્ર છે.
ચેક/ડીડી ‘હરિવાણી ટ્રસ્ટ’ ના નામે લખવો.

ઈ-બેંકિંગ : ખાતાનું નામ : ‘હરિવાણી ટ્રસ્ટ’
યુકો બેંક, નારાયણનગર બ્રાંચ, અમદાવાદ-૩૮૦૦૦૭
બચત ખાતા નં. : ૧૬૮૭૦૧૦૦૦૩૦૮૮

IFS Code : UCBA0001687
બેંક દ્વારા રકમ મોકલાંતેની સ્વીપ, નામ, સરનામું
અને ફોન નંબર સાથે વિગત અમોને મોકલશોજી.

Email : hariwanitrust@gmail.com

હરિઓઝિં આશ્રમ, સુરતની વેલસાઈટ

www.hariommota.org ઉપર

‘હરિભાવ’ ઉપલબ્ધ હોય છે.

Email : hariommota1@gmail.com

મોબાઇલ : ૮૭૨૭૭ ૩૭૪૦૦

* Subject to Ahmedabad Jurisdiction

મુદ્રણશુદ્ધિ : અંબિકા હરેશ પંડ્યા

ટાઇપ સેટિંગ : અર્થ કોર્પ્સટર, મો.: ૮૩૨૭૦૩૬૪૧૪

ટાઇપટલ : મધુર જાની, મો.: ૮૪૨૮૪૦૪૪૪૩

વર્ષ : ૨૬

અંક : ૧૦

જુલાઈ, ૨૦૨૨

અનુક્રમ

- પદ્યપ્રસાદી : મોહ ..... શ્રીમોટા ૦૪
- દેહયાગ પૂર્વનો અક્ષરરદેહ ..... શ્રીમોટા ૦૫
- ઉપાસના માટે પ્રયાણ ..... શ્રીરંગ અવધૂત ૦૬
- ગુરુ તો દાક્તરની માફિક નસ્તર પણ મૂકે ..... શ્રીમોટા ૦૭
- મૃત્યુ એ શરીરની આદત છે. ..... અજ્ઞાત ૦૮
- બાના અવસાનની આગાહી .....
મુકુલ કલાર્થી - નિરંજના કલાર્થી ૧૧
- મારું કર્તવ્ય : ભગવાન પરત્વેની ભાવનાનું
બીજારોપણ ..... શ્રીમોટા ૧૩
- ભોજનનું પણ વિજ્ઞાન છે. ..... સ્વામી શ્રી સંપૂર્ણનંદ ૧૪
- હું અદનામાં અદનો નોકર - મુનીમ છું ..... શ્રીમોટા ૧૬
- એક વિરલ જીવનમંડાણ ..... વિષ્ણુપ્રસાદ સો. પંડ્યા ૧૭
- માનવી સૌથી વધુ હુંખી પ્રાણી છે. ..... શ્રીમાતાજી ૧૮
- લેખકના બેબોલ : ‘ભાવકણિકા’ ..... શ્રીમોટા ૧૯
- પુરુષાર્થ વિના પ્રભુકૃપા કયાંથી ? ..... સ્વામી વિવેકાનંદ ૨૦
- નિષ્ઠામ કર્મ સાથે ઉપાસના ..... સ્વામી પ્રકાશનંદજી ૨૨
- પ્રસંગરંગ : “દેહ જુદા છે, ચૈતન્ય એક છે” .....
કાર્તિકેય અ. ભહ ૨૪
- પૂજ્ય શ્રીમોટાનાં ૧૨૫મા જન્મદિન (તા. ૪-૮) નિમિતે
..... મંત્રીશ્રી, હરિઓઝિં સત્સંગ મંડળ, અમદાવાદ ૨૫

જ્ઞાનદાન સહયોગ

પૂજ્ય શ્રીમોટાના મુ. પલાણાનિવાસી (હાલ-USA)
સ્વજન શ્રી રામભાઈ પી. પટેલ દ્વારા તેઓશ્રીના જમાઈ
શ્રી દિનેશકુમાર પૂનમભાઈ પટેલ (મુ. બાંધણી હાલ USA)
ના સ્વર્ગવાસ નિમિતે હરિભાવના આ અંકના પ્રકાશનમાં
સહયોગ અપાયો છે. તે બદલ આ પરિવાર પ્રત્યે ઘણો
ઘણો આભાર વ્યક્ત કરીએ છીએ. આ દાન/ભેટની
વિગત જૂન ૨૦૨૨ હરિભાવમાં નોંધાયેલ છે.

- સંપાદક

જન્મની સાથ તો મોહતણા સંસ્કાર હોય છે,
તેવા અનાદિ સંસ્કાર અંત જેનો ન હોય છે,
પ્રકૃતિ જ્યાં પૂરેપૂરા કામ, મોહાદિ હોય છે,
ભક્ત ને જ્ઞાની, યોગીને તે દગ્ધબીજ થાય છે.

જેમાં તેમાં બધાંમાં છે બ્રહ્મ પોતે પરાત્પર,
પાછો શો અળગો તે છે તેમાં વિવાદ ના રજ,
પ્રકૃતિ બ્રહ્મની યોનિ તે દ્વારા સર્જતો પ્રભુ,
તેમ અનુભવીનું છે સર્જન તેવી રીતનું.

જળમાં આભલું જેમ સ્પષ્ટ સ્પષ્ટ જણાય છે,
તેવું પ્રકૃતિમાં કેવું જ્ઞાનીને બ્રહ્મ તેમ છે !
છે ખરેખરું તો મોહ પરાવર્તન પ્રાણનું,
પ્રાણ એ પ્રકૃતિમાંનું અંગ એક પ્રકારનું,
પ્રકૃતિ બ્રહ્મની માયા બ્રહ્મ તેની જ સાથ છે,
બ્રહ્મની બોલબાલાનો બ્રહ્માંડ શો પ્રભાવ છે !

પર્વત કરતાંયે છે વધુ નક્કર લોહું શું !
અગ્નિથી જ્યાં ધખેલું છે ને લાલચોળ થાય શું !
ઘડાવા યોગ્ય ત્યારે તે નરમ બનતું જતું.
ચેતનાની ભૂમિકાનો મોહ તેવો પ્રમાણવો.

મોહના વ્લહેણમાં જ્યારે તણાતો હું જતો હતો,
ત્યાં શ્રીસદ્ગુરુએ ત્યારે મને તેડાવી શો લીધો !
તેડાવીને કર્યો મુંધ તેણે તો પાદપદમાં,
મોહથી તેથી છુટાયું એ તો એની હતી કૃપા.

જવતાં હોઈએ જ્યારે મોહમાં મોહની રીતે,
ત્યારે મોહ ટળાવાની શક્યતા ત્યાં કશી ન છે,
ઓચિંતા કોઈ આધાત પ્રત્યાધાતેથી અંતરે
-ખસેડાઈ જવાવાનું કૃપાથી થતું હોય છે,
ભાન જ્યાં સળવળેલું છે ત્યારે ખાઈખપૂસીને
-મંડળો કેવો રહેલો છું ! એનોય ઠતિહાસ છે,
કિંતુ તે એવી ગાથાને બેઠો ગાવા ન આજ હું,
આજ તો મોહ ગાથાને થવા વ્યક્ત હું સજજ હું.

મોહનાં વાગતાં બાણ જ્યારે ખૂંચે ખરેખરાં,
મેં પ્રાર્થનાતણો કેવો સહારો ત્યાં લીધેલ છે !
ભાવ જે આર્ત ને આર્દ્ર પ્રગટ્યો છે પ્રાર્થના વિશે,
એવી તે પ્રાર્થનાકેરો પ્રત્યુતાર મળેલ છે.

લડવાનું ન રાખ્યું છે મોહ સાથે કદીય તે,
મોહથી ઊર્ધ્વના માર્ગ રાખેલ ધંપવાનું છે,
ત્યારે મોહની માયા તો શી વિલીન થયેલ છે !
હરિએ ગ્રહીને હાથે ઊંચે ખેંચી લીધેલ છે .

જે જે થયા કર્યું તે તે નિવેદું હરિપાદ છે,
ને તેવા નિત્ય અભ્યાસે એનો સંબંધ થાય છે,
એને જે તે કહ્યા વિના આરો ના આવતો જ છે,
કેવો કેવો બચાવીને તરાવ્યા શો કરેલ છે !
‘મોહ’ પ્ર.આ., પૃ. ૧૨૮ થી ૧૪૬ (સંકલન)

[કુમશઃ]

(૨) દેહત્યાગ પૂર્વનો અક્ષરદેહ

શ્રીમોટા

[પુજ્ય શ્રીમોટાએ તા. ૨૩-૭-૧૯૭૯ના રોજ આનંદપૂર્વક દેહત્યાગ કર્યો, તે પહેલાં જે લખાણ કરેલાં, તે જુલાઈ માસ નિમિત્તે અત્રે પ્રકાશિત કરાયાં છે - સં.]

(૧)

જે કોઈને આ અંગે લાગેવળગે છે તેઓ જોગ :-

હું, ચૂનીલાલ આશારામ ભગત ઉઝ્જ્વલા 'મોટા' રહેવાસી હરિઃઅં આશ્રમ, નહિયાદ. આથી જણાવું છું કે મારી રાજ્યપુરીથી મારી પોતાની મેળે મારા ૪૩ દેહને છોડવા ઈચ્છુ છું. આ દેહ ઘણા રોગોથી ઘેરાયેલો છે અને હવે લોકકલ્યાણનાં કામમાં આવે તેમ નથી. રોગ મટવાની આશા પણ નથી. એટલે આનંદપૂર્વક શરીર છોડવું તે ઉત્તમ છે. અને તે માટે યોગ્ય પળ લાગશે ત્યારે હું એમ કરી લઈશ.

મારા શરીરનો અજ્ઞિસંસ્કાર એકાંતમાં શાંત જગાએ, મૂયુસ્થળની નજીકમાં કરવો. અને તે પણ આપ છ જોણની હાજરીમાં જ કરવો. ઘણાં ભેગાં કરવાં નહિ, તેમ મારા સેવકેને હું ફરમાવું છું.

મારાં અસ્થિને પણ નદીમાં પૂરેપૂરાં પથરાવી દેવાં.

મારા નામનું ઈંટ-ચૂનાનું કોઈ સ્મારક કરવું નહિ. મારા મૂત્ય નિમિત્તે જે કાંઈ નાણાભંડોળ ભેગું થાય, તેનો ઉપયોગ શાળાના ઓરડા બાંધવામાં કરવો.

તા. ૧૯-૭-૧૯૭૯ ચૂનીલાલ આશારામ ભગત ઉઝ્જ્વલા 'મોટા'

(૨)

-મોટા

જેમણે જેમણે મને મદદ કરી છે, મારું કામ કર્યું છે. તેમનો તેમનો આભાર માનું છું. ભગવાન તેમનું યશ-કલ્યાણ કરો.

(૩)

અમારાનું અમે છાનું રાખ્યું છે ના, બધું ખુલ્લેખુલ્લું સરળ સરળ રીતે લખેલું. ન

લખાયેલું, ન વિદ્વાનોએ, ન કવિઓએ કદી પણ ન લખેલું છે. અમે અમારી મેળે તો કદી ન લખેલું છે. કદી કોઈના કહેવાથી ને પૈસા તેના દેવાથી અમે એનું એમ લખેલું. કદી પણ ગુજરાતી સાહિત્યમાં ન લખાયેલું લખેલું. ('નિમિત્ત,' 'શાદ્ધા,' 'શ્રીસદ્ગુરુ,' 'ભાવ' 'રાગદ્રેષ,' 'સ્વાર્થ') એવું એવું કોઈને ન સૂઝેલું ને ન લખેલું. તેનો જશ મારા પ્રભુને ફાળે જાય. કદી વિચારીને લખ્યું નથી. દરેક કાવ્ય થોડાક વખતમાં લખેલું, ને તે પણ લખાણના પૈસા મળેલા છે ત્યારે.

(૪)

ઉમળકાથી અમે કરેલું છે, નિરાશાને તો અમે સ્વખે ન જાણી છે. આવેલાં કામને પૂરા હર્ષથી સ્વીકાર્યું છે. ગુરુમહારાજ હુકમને આનંદથી પાણ્યો,

(૫)

ગુરુમહારાજ જીવતા પ્રાણી છે એમ નથી. એ તો એમને કે આપણાને ખપ પડે, માણસ જેવા થઈ આપણા આગળ થઈને જે તે આપણું (ઉકેલી આપે છે. ખરે વખતે ખરા વખતના ભક્તનું ન અટકી રાખે છે. નિજના ભક્તનું કામ કદી પણ ન અટકાવે છે.

'યદની રજધૂલિકાનો પ્રતાપ' પ્ર.આ.માંથી સાભાર સંકલન

[સ્વજનોનો વિશાળ વર્ગ ઉપરોક્ત વિગતોથી તેમ જ દેહત્યાગ સમયે છ જણાની હાજરી અંગે અને અંતિમ અજ્ઞિસંસ્કાર વિશે જાણકાર તો છે જ, છતાં હરિભાવ પરિવારના કેટલાકને પૂર્ણ બ્યાલ ન હોવાની શક્યતાને ધ્યાનમાં રાખી, એ છ સ્વજનો આ મુજબ (અનુસંધાન પેજ નં. ૨૧ ઉપર)

અમદાવાદ
તા. ૩-૧૦-૧૯૨૧

પ્રિય ભાઈ અંબાલાલ,
આજે ઘણે દિવસે કાગળ લખું છું. કાગળ હોય ત્યારે વખતનો અભાવ અને વખત હોય ત્યારે કાગળનો અભાવ અને બને હોય ત્યારે મન ભટકતું હોય કંઈ આસમાની તરંગોમાં.

માતુશ્રી પણ ઘેર એકલાં હોવા છતાં વખતસર કાગળ નથી જ લખાતો. રોજ ઠપકો આવે છે કે આટલામાં જ તું બધાંને ભૂલી ગયો તો આગળ ઉપર શું નહિ કરે ! બધાંને ભૂલી જઈને એકમાં જ મન પરોવવાની ઈચ્છા તો છે, પણ આજે તો એવી સ્થિતિ નથી.

વડોદરાથી પણ એ જ બૂમ કે વડોદરા કોલેજ સાથે અસહકાર તેથી શું વડોદરાના માણસો સાથે પણ અસહકાર છે ક શું ? વસ્તુતા : મેં તો બનેમાંથી એકની સાથે પણ અસહકાર નથી કર્યો. મારો તો પાપની સાથે જ અસહકાર છે. પણ આ બુધું એમને કોણ સમજાવે ? તમારે પણ કંઈ આક્ષેપ હોય તો સાંભળવા તૈયાર છું. પણ ભવિષ્યમાં તેનું નિરાકરણ કરવા માત્ર બંધાતો નથી. મારું તો રોજ એમ જ ચાલશે. તમારે બધાંને આ ‘પહું પાનું સુધારી’ લેવું હોય તો ઠીક છે, નહિ તો ‘ગુડબાય ! ગાઈશ હું તો મસ્ત થઈને કે :-
‘હમન સે મત મિલો લોગો, હમન ખફગી દીવાને હું !’

ખુશી કા રાહ ત્યાગ હૈ, કઠિન મેં જો સમાયે હું.
આવવું હોય તો આવો, નહિ તો સલામ !
સલામ !! સલામ....!!”

એક વિચાર નર્મદાપ્રદક્ષિણાનો છે, પણ સારો સાથી... મળ્યા ઉપર એનો આધાર છે. બીજો વિચાર નર્મદા કિનારે કોઈ એકાંત સ્થળે ઝૂંપડી બાંધી રહેવું એવો છે, પણ ત્યાં ઘરનાં માણસો અને બીજાં ઓળખીતાઓ મને ઠરીને બેસવા દેશો કે કેમ એ પ્રશ્ન છે. એક વિચાર

ચાર છ મહિના કેનરી કેલ્જમાં ગાળવા એવો છે પણ એમાં મોઢી ઉપર નાહક ભાર નાખવા જેવું છે. વળી, એ મને પચાવી શકશે કે નહિ એ પણ એક પ્રશ્ન છે.

મહાત્મા બનાવી ટોળાં લઈ દર્શન માટે સંઘ કાઢે તો મૂઆ પડ્યા ! એટલે છેવટનો વિચાર હિમાલય તરફ જવાનો થાય છે. એકાંતમાં રહી થોડીક ઉપાસના કરવી એવો વિચાર છે. દિવસે દિવસે વધારે ને વધારે ખાતરી થતી જાય છે અને પરચો પણ આવતો જાય છે કે ઉપાસનાની પરિપક્વતા વગર અંતરદ્વાર ખુલ્લાં થવાનો લેશ પણ સંભવ નથી.

મારે કાશી જઈને થોડોક સમય અત્યાસ કરવો એવી સલાહ સ્વામી ચંદ્રશેખરની છે. પણ હજુ એ પુસ્તકોના કૂચા ક્યાં સુધી ચાવવા ? વળી, મારે જોઈએ છે તે પ્રકારનું નર મને શાસ્ત્રીઓ દ્વારા મળી શકશે કે કેમ ઐની શંકા છે. કદાચ તેઓ વિસ્મય પમાડે પણ હૃદયની શાંતિ નહિ આપી શકે. તેને માટે તો તદ્વિદ્ધ પ્રણિપાતેન... કર્યો જ છૂટકો અને તે પણ શ્રોત્રિયં બ્રહ્મનિષ્ઠ... પાસે. માટે શુષ્ણ શાસ્ત્રાધ્યયન માટે હું કાશી તો નહિ જ જાઉ. જ્યાં શંકા પડશે ત્યાં તેનો ખુલાસો પણ પ્રભુ મોકલી આપશે એવી શ્રદ્ધાથી એકાંતમાં સાધના કર્યો કરવી એ જ ઉત્તમ પક્ષ છે.

મેં ચંદ્રશેખરને આ વાત સમજાવી ત્યારે તેમણે પણ મારી વાતની સત્યતા સ્વીકારી તેને અનુમોદન આપ્યું છે.

માટે ઈશ્વર ઈચ્છા હશે તો જાય છે આ દાઢીવાળો કાયમને માટે પ્રયાણ કરે છે. જતાં પહેલાં તમને અને મોઢીને મળી લેવાની ઈચ્છા હતી પણ એથી નાહક ઊહાપોહ વધી પડવાનો સંભવ છે, માટે એ લાલચ દબાવી દેવી જ ઠીક છે. □

‘શ્રીરંગ પત્રમંજૂષા-૨’, પ્ર.આ.,પુ.૨

કરાંચી, તા. ૨૮-૭-૧૯૪૨

આપણે જુવાનિયાઓ સુધારાના જોશમાં પોતાની પત્નીને સાથે રાખતા નથી, એને એમાં રસ ઉપજાવવાને મથતા નથી અને આખરે તો પત્ની જ ભારૂપ જણાવા લાગે છે. એમ કરતાં તેમના જીવનમાં એકરૂપપણું રહેતું નથી. કેટલાક સાધકો પણ તેવું જ કરે છે, પણ એ લોકોને ન્યાય આપવા ખાતર એટલું તો કબૂલ કરવું જ જોઈએ કે તેઓ પ્રયત્ન કરતા હશે પણ ફાવી શકતા નહિ હોય.

બહેનોએ જો આ માર્ગમાં આવવાનું ને રહેવાનું ઈચ્છયું હશે તો એમને ઘણુંયે છોડવાનું છે. બહેનોનો કપડાંનો, ઘરેણાંનો મોહ, પૈસાનો મોહ, છોકરાંનો મોહ, સારા દેખાવાનો મોહ-એવા અનેક પ્રકારના મોહ છોડવા જ પડશે, પણ એ કચવાટથી કે બેળેબેળે બને તો જીવનમાં આનંદ નહિ રહે.

પતિપત્નીના બંનેના જીવનમાં વિચારની ભિન્નતા કે ભાવનાની ભિન્નતા રહ્યા કરે નહિ, બંને જણાં એક જ મનથી વિચારતાં હોય એવું બને તો કામ સરળપણે બન્યા કરે છે. કૂપા કરીને કશુંયે બળાત્કારે ન કરશો. જે કરો તે આનંદની ઊર્મિથી કરશો. વળી, ઘરમાં જે જે હોય તે પ્રયેકની વૃત્તિને સમજવી જોઈએ. ગૃહકાર્યમાં પણ યોગ સાધવાનો રહે છે. કામ કરતાં કરતાં પણ યોગ સાધી શકાશે. કામ કરતાં કરતાં નામસ્મરણ કર્યો કરતાં હોઈશું, તે ભગવત્ત્રીત્યર્થ કરીએ છીએ એવી ભાવના કેળવવાને મથતા હોઈશું ને તે તે બધું ‘તારી મરજી હો એમ બન્યાં કરો’ એવા પ્રાર્થનાભાવ સાથે કરતા હોવાથી, આપણી મરજીનું પ્રાધાન્ય નહિ રહેવા પાછું હોય, ને તે તે બધું પાછું ભગવાનને જ સમર્પણ થયા

કરતું હશે. એ રીતે કર્મ થાય તો કર્મ કંઈ સાધનાની આડે આવતાં નથી.

પુરુષો કરતાં બહેનોમાં ત્યાગની શક્તિ, શ્રદ્ધા-વિશ્વાસ વધારે હોય છે. માત્ર તેમનામાં મોહ વધારે હોય છે. ભગવાન બધાંની વૃત્તિની સાથે વૃત્તિ રખાવે છે. એટલે વૃત્તિના છેઠાની પણ સમજણ પડી જાય છે. એટલે એને ક્યાં આગળ આધાત દેવાનું રહેલું છે, તે પણ જણાય છે. એટલે એવી વખતે કેટલીક વાર મને સમજવામાં ને માપ કાઢવામાં ભૂલથાપ ખાઈ જવાય છે, પણ એ બધાં જોખમો મારે વહોરવાં જ રહ્યાં. ગેરસમજ થાય કે માથે મોટો આરોપ આવે તોપણ એ જોખમ જેડવું રહ્યું. મને એ તો કશુંયે વિસાતમાં નથી. પ્રલુબે અત્યાર લગી મને ઠંગો નથી.

વળી, એક બીજી વાત પણ લખી દઉં. મારે કોઈ પક્ષ નથી. મને સમજતાં જેને આવડે તે આ હકીકત જાણી શકશે. મારું વર્તન કઠોર છે. મારી ભાષા પણ આકરી છે. જીવનમાં કઠણાઈ વધારે પડેલી છે તેથી કરીને હોય કે બીજાં કારણોથી, તે કઠણાઈની છાપ હજ્યે રહી હોય એમ જણાતું હશે.

મારે તો ડોફ્ટરનું કામ કરવાનું હોય છે. કોક ઠેકાણે ગૂમડાં જોઈને કાપ પણ મૂકવો પડે. એમાં જો કચવાટ બતાવીએ, ને તે કામ ઉમળકાથી ને આનંદથી ન સ્વીકારી લઈએ, તો તે કામનું ફળ યથાયોગ્ય આવી શકતું નથી.

મારી પાસેથી કદીક ધપ્પા તો કદીક ગુસ્સો, તો કદીક કઠોર વચનો એવું એવું મળશે, ને તમને જે કંઈ નહિ ગમતું હોય તે તે બધું ખાસ કરવાનું આવશે. □

‘જીવનપગથી’, બી.આ., પૃ ૨૧૭

તમે જ તમારા જીવનના ઘડવૈયા છો. તમે તમારી ફિલસ્ફૂરી રચો છો અને તમારા અભિગમો ઘડો છો. સાચા અભિગમ ન હોય તો તે આખીય જીવનરચના અસ્થિર બની રહે છે. માણસને આ હકીકત સમજાવા લાગે તે પછી તે પોતાની ભીતર દણ્ઠ માર્દે છે, પોતાનું રૂપાંતર કરે છે અને ચેતનાનાં અનેક સ્તરો પ્રત્યે સભાન બને છે. પછી તેને પોતાની અંદર જ શક્તિ સાંપડે છે. આ આંતરિક શક્તિ પરિતૃપ્તિનું મૂળ છે. સિદ્ધોએ આ વાત સિદ્ધ કરી બતાવી છે, પણ આધુનિક મનુષ્ય એ સમજતો નથી. હજુ તે બાબ્ય દુનિયામાં જ સુખ શોધે છે.

નાનો હતો ત્યારે હું પણ માનતો હતો કે દુનિયાની બાબ્ય વસ્તુઓમાં જ સુખનું મૂળ રહેલું છે. એક દિવસ મારા ગુરુએ મને એક શ્રીમંત માણસને ઘેર મોકલ્યો. એ માણસ મૃત્યુશાયા પર હતો. હું ત્યાં પહોંચ્યો કે આ શ્રીમંત માણસે કહ્યું : ‘મહારાજ, મને આશીર્વાદ આપો.’ તે દુઃખમાં રૂબેલો અને આંસુથી ભરેલો હતો.

મેં પૂછ્યું : તમે કેમ આમ ગરીબડા બાળકની જેમ રડો છો ?

તેમણે કહ્યું : હું બાળક થઈ શકતો હોત તો કેટલું સારું હતું ! હવે મને સમજાય છે કે હું તો આખી દુનિયામાં સૌથી નિર્બળ માણસ છું. મારી પાસે બધી સુખસગવડ છે, પણ એમાંનું કશું મને મદદ કરી શકે તેમ નથી. બધું જ વર્થ છે.

એ શ્રીમંત માણસની અંદર રહેલી દરિદ્રતા અને એની અસરનો મને સહેલાઈથી ઘ્યાલ

આવી ગયો. ત્યાર પછી મેં ઘણા મરણાસન્ન લોકોનો અભ્યાસ કર્યો છે. એમાં કવિઓ, લેખકો, ફિલસ્ફૂરો, રાજકીય નેતાઓનો પણ સમાવેશ થાય છે. પણ મેં હંમેશાં તેમને મૃત્યુશાયા પર બધું દુઃખી અવસ્થામાં જોયા છે. જીવનનું વળગણ અને દુનિયાની વસ્તુઓ પ્રત્યેના મોહને કારણે તેમની એવી દુર્દીશા થયેલી હતી. જેઓ અંદર રહેલા અમર્ત તત્ત્વને જાણે છે, તેઓ મુક્ત અને દુન્યવી ચીજવસ્તુઓ પ્રત્યે અનાસકત હોય છે. તેઓ મનની વિધેયાત્મક સ્થિતિમાં પોતાનું શરીર છોડે છે.

ચૈતન્ય મહાપ્રભુ પર લખાયેલાં લખાણોમાંથી જીણવા મળે છે કે તેમના મૃત્યુ પછી પણ, તેઓ જેમાં રહેતા હતા તે ઓરડો તેમના જપથી આંદોલિત રહેતો હતો. કાનપુર શહેરમાં મને એકવાર એવો અનુભવ થયો હતો. ડૉક્ટરોનું એક કુટુંબ હતું. તેમની માતા ઈશ્વરની પરમ ભક્ત હતી. તેમને મેં દીક્ષા આપી હતી. મૃત્યુ પહેલાં છ મહિને તેમણે એકલાં એક ઓરડીમાં રહેવાનું નક્કી કર્યું. એમાં તેઓ ધ્યાન અને નામસમરણ કરતાં. છ મહિના પછી તે માંદાં પડ્યાં ને પથારીવશ થયાં. વિદાયનો સમય નજીક આવ્યો હોય તેમ લાગ્યું. તેમના સૌથી મોટા પુત્ર ડૉ. એ.એન. ટંડનને મા પ્રત્યે ખૂબ લાગણી હતી. તે માની નજીક રહેવા માગતા હતા, પણ માએ કહ્યું : ‘તને મારી માયા રહે એવી મારી ઈશ્ચા નથી. હવેથી મારી પડખે બેસતો નહિં. મેં તારા પ્રત્યેની મારી ફરજ બજાવી છે. આ યાત્રામાં મારે એકલીએ જ ડગલાં માંડવાનાં છે. તારી આસક્તિ મને કોઈયે રીતે મદદરૂપ નહિં થાય.’ સાધારણ રીતે મરણાસન્ન

લોકો ભયભીત અને એકાકી બની જાય છે. અસલામતીની એક ખોટી લાગણી તેમનામાં આવે છે, અને તેઓ બાળકો પ્રત્યે, પોતાની ચીજવસ્તુઓ પ્રત્યે વધુ ગાઢ આસક્તિ ધરાવતા થઈ જાય છે, પણ આ સ્ત્રી નિરંતર શાંતિમાં રહેતી હતી, નામસ્મરણમાં લીન થઈ જતી. તેણે તેના દીકરાઓને કહ્યું : હું બધું આનંદમાં છું. તમારી લાગણી હવે મારે માટે લાગણી નથી.

માએ કહ્યું : જે બનવાનું હતું તે બની ચૂક્યું છે. હવે હું મુક્ત આત્મા છું અને બૂધું આનંદમાં છું. વિશ્વના અફાટ સાગરમાં હું પરમ આનંદની એક લહેર છું. બધા જ ભય અને ચિંતામાંથી હવે હું મુક્ત છું. તને હજુ મારા પાર્થિવ દેહ પ્રત્યે આસક્તિ છે, પણ હવે હું સમજી છું કે શરીર તો માત્ર એક ખોખું છે. તું એને મા કહે છે ?

હું ત્યારે ત્યાં હાજર હતો. મારા સિવાય બીજા કોઈને તેમણે ઓરડીમાં બેસવા દીધા નહિ. મૃત્યુ પહેલાં પાંચ મિનિટ સ્મિત કરીને તેમણે મારા કાનમાં કહ્યું : ‘આ બધાને એમ છે કે મારું મગજ ખસી ગયું છે, પણ મેં કેટલું પ્રાપ્ત કર્યું છે, તેની કોઈને ખબર નથી.’ પછી તેમણે મને બધાં કુટુંબીજનોને બોલાવવા કહ્યું. હાથ ઉંચો કરીને તેમણે સહુને આશીર્વાદ આપ્યા અને પછી પ્રયાણ કર્યું.

તેમના મૃત્યુ પછી જે ઓરડીમાં તે રહેતાં હતાં તેની દીવાલો તેમના મંત્રના ધ્વનિથી ગુંજવા લાગી. જે કોઈ ત્યાં આવે તે દરેક જણ દીવાલમાં આંદોલિત થતા ધ્વનિને અનુભવી શકતું હતું. કોઈએ કહ્યું કે એ ઘરની દીવાલોમાંથી હજુયે મંત્રધ્વનિ થાય છે. મારાથી એ મનાયું નહિ, એટલે મેં એ ઘરની મુલાકાત લીધી. મેં જોયું

કે તેમના મંત્રનો ધ્વનિ ખરેખર જ હજુ પણ એ દીવાલોમાં ગુંજતો હતો.

મંત્ર એક અક્ષર કે શબ્દ કે થોડાક શબ્દોનો સમૂહ હોય છે. માણસ સચેતપણે મંત્રસ્મરણ કરે ત્યારે એ આપોઆપ જ અજાગ્રત મનમાં સંચિત થતો હોય છે. જોકે સાધારણપણે આ હકીકતનો જ્યાલ કોઈને હોતો નથી. વિદાયના દિવસે મન ક્ષીણ થઈ જાય છે, તેનું કામકાજ અટકી પડે છે, ત્યારે શરીર અને અન્ય દુન્યવી વસ્તુઓ પ્રત્યે આસક્તિને લીધે માણસને ખૂબ એકલતા લાગે છે. તે દુઃખી દુઃખી થઈ જાય છે. આવે વખતે અજાગ્રત મનની અંદર જે સંગૃહીત થયું હોય છે તે માણસને માર્ગદર્શન આપે છે. છૂટા પડવાનો આ સમય અજ્ઞાની માટે દુઃખકારક હોય છે, પણ જેણે નિષ્પત્તી મંત્રસ્મરણ કર્યું હોય તેવા આધ્યાત્મિક મનુષ્ય માટે આવું બનતું નથી. અજ્ઞાનીને માટે ભયપ્રદ એવા આ વચ્ચેણાના સમયમાં મંત્ર એને દોરવણી આપે છે. મૃત્યુ પીડાદાયક નથી. મૃત્યુનો ભય બધું પીડાદાયક છે. મંત્ર એમાં સબળ ટેકો આપે છે અને અજ્ઞાનના અંધારપ્રદેશમાંથી મૃત્યુ પામતા માણસને શાંતિપૂર્વક દોરી જાય છે. આમ, જન્મ અને મૃત્યુ વચ્ચેની ગલીમાંથી પસાર થતી વેળા મંત્ર દીવો બને છે અને માર્ગમાં પ્રકાશ વેરે છે. સંપૂર્ણ શ્રદ્ધાથી સતત મંત્રસ્મરણ કરવું એ એક નિશ્ચિત પદ્ધતિ છે. દુનિયાની બધી જ આધ્યાત્મિક પરંપરાઓ આ પદ્ધતિનો ઉપયોગ કરે છે. મંત્ર ખરેખર જ એક વિરલ મિત્ર છે. તે આ જીવનમાં અને પછી પણ આપણી જરૂર વખતે આપણને મદદ કરે છે. સતત મંત્રસ્મરણ કરવાથી સાધકના અજાગ્રત મનમાં એના ઉંડા આંકા પડી જાય છે. પછી એ આંકામાં મન આપોઆપ વહેવા લાગે છે. એ આધ્યાત્મિક માર્ગદર્શક છે. મૃત્યુના ભયને

તે દૂર કરે છે અને નિર્ભયપણે આપણાને જીવનને પેલે પાર પહોંચાડે છે.

યોગીઓ માટે એ સ્વીકૃત હકીકત છે કે શરીર તો એક વસ્તુ છે. તેઓ માને છે કે વસ્ત્રનો ઉપયોગ ન રહે ત્યારે તેને કોઈ ભય કે હુઃખ વગર, સભાનપણે ઉતારી દઈ શકાય છે. શરીરને આમ તજી દેવાની વાત તેમને માટે અસાધારણ નથી.

અલ્લાહાબાદના કુંભમેળા વખતે આવા એક પ્રસંગના સાક્ષી બનવાનું સદ્ભાગ્ય મને પ્રાપ્ત થયું હતું. એ વખતે પવિત્ર ગંગાનદીના કંઠે આવેલા બગીચાવાળા એક ઘરમાં હું રહેતો હતો. એક દિવસ વહેલી સવારે ત્રણ વાગ્યે મને ખબર મળ્યા કે વિનયમહારાજે બરોબર સાડા ચાર વાગ્યે શરીર તજી દેવાનો નિર્ણય કર્યો છે. આ સંન્યાસી મારા ગુરુના શિષ્ય હતા. હું તરત જ તે રહેતા હતા તે કુટિર તરફ દોડ્યો. ત્યાં એમણે અડધો કલાક યોગ-વેદાંતની ઉચ્ચ સાધના વિશે મારી સાથે વાતો કરી. બીજા છ એક સંન્યાસીઓ તેમની આસપાસ ત્યારે બેઠા હતા. ‘સ્વેચ્છાએ શરીરત્યાગ’ કરવાની ટેક્નિક સમજાવ્યા પછી બરોબર સાડા ચાર વાગ્યે તેમણે કહ્યું : ‘ભગવાન તમારું કલ્યાણ કરે. આપણે હવે પેલે પાર મળીશું.’ આમ કહીને તેમણે અમારી વિદ્યાય લીધી અને મૌન થઈ ગયા. આંખો મીંચી તેઓ સ્થિર થઈને બેઠા અને બધાએ એમના બ્રહ્મચરંધમાંથી ‘ટિક’ અવાજ આવતો સાંભળ્યો. આ ખોપરી ફાટવાનો અવાજ હતો. પાછળથી અમે એમના શરીરને ગંગામાં સમાધિ આપી. આમ ઘણા પ્રસંગોએ, યોગી સ્વેચ્છાએ દેહ છોડી દેતા હોય એવી ઘટનાનો હું સાક્ષી બન્યો છું.

આધુનિક માણસ કેમ ખાવું, કેમ બોલવું, કેમ કપડાં પહેરવાં ને સમાજમાં જીવનું તે જાણો છે. ગર્ભવતી સ્ત્રી બાળકને સલામતપણે જન્મ આપી શકે તે માટે તેને તૈયાર કેમ કરવી એ તે જાણો છે અને પીડા વગર પ્રસૂતિ થાય તેની રીતો પણ તેણો શોધી કાઢી છે. પણ આજનો માણસ હજી શરીરને સ્વેચ્છાએ, આનંદપૂર્વક કેમ તજી દેવું એની પ્રક્રિયા શીખ્યો નથી. આથી, મૃત્યુ વખતે તે હુઃખી હુઃખી થઈ જાય છે અને માનસિક રીતે ઘણી પીડા વેઠે છે. આપણો આધુનિક સમાજ ટેક્નોલોજીમાં બહુ આગળ વધ્યો છે, પણ જીવન અને મૃત્યુનાં ઘણાં રહસ્યોથી હજી અજ્ઞાત છે. પોતાની અંદર રહેલી શક્તિઓની હજી તેને પિછાણ થઈ નથી.

મૃત્યુ એ શરીરની આદત છે, એક જરૂરી પરિવર્તન છે. મૃત્યુ પામી રહેલા માણસને આ ક્ષણ માટે માનસિક રીતે તૈયાર કરવો જોઈએ. મૃત્યુના નામે ઓળખાતું આ અનિવાર્ય રૂપાંતર પોતે પીડાકારક નથી, એનો ભય જ મરણાસન્ન મનુષ્યને હુઃખારી હોય છે. દુન્યવી સફળતા માટે માણસને ઘણા પ્રકારનું શિક્ષણ અપાય છે, પણ મૃત્યુના ભયમાંથી મુક્ત થવાનું શિક્ષણ તેને કોઈ આપતું નથી. મૃત્યુ ક્ષણની નજીક પહોંચેલા લોકોને શાંતિ આપે તેવી રીતો માણસે શોધી કાઢવી જોઈએ.

મૃત્યુના નામે ઓળખાતું અનિવાર્ય રૂપાંતર પોતે પીડાકારક નથી, એનો ભય જ મરણાસન્ન મનુષ્યને હુઃખારી હોય છે. □

ગુજરાત સમાચાર, તા. ૧૮-૧૨-૨૦૧૨માંથી
સાભાર

(૬) બાના અવસાનની આગાહી (ચાચા ગુરુદ્યાલજના બે પ્રસંગ)

મુકુલ કલાર્થી - નિરંજના કલાર્થી

ચાચાજી, બાના અવસાનના સામાચાર આપને ક્યારે આપવામાં આવ્યા ?

એની પણ વાત અજબ છે.

મે મહિનામાં સિકારપુરમાં ગરમી બહુ સખત પડે છે. તે રાતે બધાં છત પર ખુલ્લામાં આકાશની નીચે સૂતાં હતાં.

સાતમી મેને દિવસે ઉઠતાં જ મને એમ લાગ્યું કે, મારી બા આ દુનિયામાં હવે નથી ! તેથી હું જોરશોરથી રડવા લાગ્યો.

મારું રુદ્ધન સાંભળીને મારા કાકાને ગુસ્સો આવ્યો અને તેમણે મને એક લપાટ મારીને કહ્યું: ‘તું કેવો અપશુકનિયાળ છે ! સવારે ઉઠતાં પ્રભુનું નામ લેવાનું હોય કે રડવાનું હોય ?’

પણ મારું રડવાનું કેમ કરી બંધ થાય જ નહિ.

એટલે કાકાએ ચિડાઈને પૂછ્યું : ‘તો પછી છે શું ? કંઈ પેટમાં બેટમાં દુઃખે છે કે શું ?’

રડતાં રડતાં મેં જવાબ આપ્યો :

‘મારી બા ગુજરી ગઈ છે !’

એ સાંભળીને તેમણે મને બીજી એક લપાટ મારી. તેમણે કહ્યું :

‘મને તો કોઈએ એવી ખબર નથી આપી કે તારી બા બીમાર છે અને તું કહે છે કે તે મરી ગઈ છે ! છાનોમાનો સૂઈ જા. એવી અપશુકનભરેલી વાત કોઈ દિવસ કરતો નહિ.’

આ સાંભળીને હું પ્રૂજતો પ્રૂજતો અને ઝૂસકાં ભરતો પાછો સૂઈ ગયો.

પણ પાંચ કલાક પછી મારા કાકા પોતાની ઓફિસમાં, જે ભોંયતળિયે હતી, અગિયાર વાગ્યાને શુમારે ગયા, ત્યારે તેમને એક તાર મળ્યો. એમાં એવું લખેલું હતું કે,

‘ગુરુદ્યાલજનાં બા આજ સવારે ગયાં

છે.’ એ તાર મારા પિતાશ્રીએ તેરા ઈસ્માઈલખાનથી કર્યો હતો.

જ્યારે બાની બચવાની આશા ન હતી, ત્યારે દાકતરોએ તાર કરીને મારા પિતાશ્રીને બોલાવી લીધા હતા.

બાના અવસાનની આગાહી

જ્યારે ત્રણ દિવસની મુસાફરી પછી મારા પિતાશ્રી તેરા ઈસ્માઈલખાન પહોંચ્યા, ત્યારે બાની નાડી બહુ જ ધીમી પડી ગઈ હતી !

પિતાશ્રીને જોઈને બાએ પિતાશ્રીનાં ચરણ સ્પર્શ્યા અને કહ્યું :

‘હું જાઉ હું. બચ્યાંઓને સંભાળજો. જે કંઈ ભૂલ જીવનમાં મેં કરી હોય તો તે ક્ષમા કરજો.’

એટલું કહીને બાનો શ્વાસ બંધ પડી ગયો !

બાના અવસાનના સંસ્કાર

ચાચાજી, આપનાં માતુશ્રીના આવા અદ્ભુત અવસાનથી આપના જીવન પર કશા ખાસ સંસ્કાર પડ્યા છે ખરા ?

બાના અવસાનથી બે વિચારો મને આવ્યા :

એક તો એ કે, સાચી લાગણીપૂર્વક કરેલી પ્રાર્થનામાં કેટલું બળ હોઈ શકે છે;

અને બીજું એ કે, માણસની અંદર એક એવી વિભૂતિ કે શક્તિ છે જે કાળ, સ્થાન વગેરેને પાર કરીને જે કંઈ થઈ રહ્યું છે તે જુએ છે અને જાણે છે.

એવી રીતે નાનપણથી પ્રભુ અને પ્રાર્થનામાં મારો વિશ્વાસ સરળતાથી દઢ થઈ ગયો.

એવા દઢ વિશ્વાસની જીવતી-જાગતી પ્રતિમા મારી બા હતી, તેથી જ એવા વિશ્વાસનું બીજ મારી ચેતનામાં સહેલાઈથી પડી ગયું એમ મને લાગે છે.

એક બીજો સંસ્કાર પણ માના અવસાન અને એમના જીવનથી પડી ગયો છે અને તે એ છે

કે, સીના માતૃત્વમાં પ્રભુનું પ્રભુત્વ અને પ્રેમ બંને અસાધારણ રીતે પ્રતિબિંબિત છે.

તેથી દરેક સ્ત્રીમાં માનું રૂપ જોવાની દણી મારી ખૂલે એવી પ્રાર્થના હું આજ સુધી કરતો આવ્યો હું. વારંવાર આ સત્યને દુર્ભળતાને કારણે હું ભૂલી ગયો છું. પણ હું નમતાપૂર્વક પ્રભુને સાક્ષી રાખીને જરૂર કહીશ કે, માનું ધ્યેય માતાના રૂપમાં પ્રભુને અને પ્રભુના રૂપમાં માતાને જોવાનું મારી આંતરિક ચેતનાથી કદી લુખ નથી થયું.

એ જ કારણ હોઈ શકે છે કે, જ્યારે એક દિવસે લાહોરની એક નિશાળમાં જ્યાં હું ભણતો હતો. એના એક શિક્ષક બ્રહ્મચર્ય એ શું છે એ વિશે સમજાવતાં એવું એક વાક્ય બોલી ગયા કે, ‘બચ્યાઓ, તમે કોઈ દિવસ ભૂલતા નહિ કે સ્ત્રી તો એક શયતાન છે; તેથી તમે એના સંગથી સદા દૂર રહેજો.’ ત્યારે હું એકદમ બોલી ઉઠ્યો હતો. :

‘ગુરુજી પણ તમારી માનું શું ? તેઓ પણ એક સ્ત્રી જ છે ને ?’

મારો આ પ્રશ્ન સાંભળીને તે શિક્ષક કોધમાં આવી ગયા અને તેમણે મને બહુ જ ફૂરતાથી ફટકાર્યો !

પરંતુ ત્રણ દિવસ પછી એવી ખબર પડી કે, તેઓ નિશાળમાંથી રાજીનામું આપીને ઘર છોડીને ક્યાંક ચાલી ગયા છે.

આ ગુરુજીની સાથે લગભગ પચીસ વરસ પછી એક અજબ સંજોગોમાં મારો ભેટો થયો.

હું ગરમીની રજા પૂરી કરીને એક વાર કરાંચીથી પાછો શાંતિનિકેતન જતો હતો.

અમૃતસર સ્ટેશન પર જ્યારે ગાડી ઉભી રહી, ત્યારે ‘ઉજ્જવળ પ્રસન્ન અને શાંત મુખવાળી, ગેરુવા કપડાં પહેરેલી એવી એક વ્યક્તિ જે ડબ્બામાં હું બેઠો હતો એમાં પ્રવેશી.

પછી વાત વાતમાં તેમણે મને પૂછ્યું :

‘તમે નાના હતા ત્યારે કઈ નિશાળમાં ભણતા હતા ?’

જવાબમાં મેં લાહોરવાળી નિશાળનું નામ આપ્યું.

એટલે તેઓ બોલ્યા : ‘ત્યારે એક અમુક નામનો શિક્ષક તમારી શાળામાં હતો ને ?’

મેં જવાબમાં કહ્યું : ‘હા જી.’

‘તે શિક્ષક એ હું જ છું !’ તેમણે કહ્યું.

એમ કહીને તેઓ મારે પગે પડ્યા અને બોલ્યા ‘આધ્યાત્મિક જીવનના માર્ગ પર તું મારો પ્રથમ ગુરુ. તેથી હું તને પ્રણામ કરું હું.’

આ સાંભળીને હું તો આશ્ર્ય પાય્યો. તરત જ મેં તેમના પગ પકડી લીધા : ‘તમે આ શુ કહો છો ? તમે મારા ગુરુ કે હું તમારો ગુરુ ?’

પછી તેમણે મને બધી વાત કહી :

જ્યારે મેં એમને પ્રશ્ન પૂછ્યો હતો કે, ‘જે બધી સ્ત્રીઓ શયતાન હોય તો પછી તેમનાં માનું શું ?’ તે વખતે તો તેમણે કોધમાં આવીને મને માર્યો હતો.

પરંતુ જ્યારે તે ઘેર ગયા, ત્યારે તેમના મનમાં સંગ્રામરૂપે ભારે ગડમથલ ઉભી થઈ. તેથી ત્રણ દિવસ તે ઘરની બહાર નીકળ્યા જ નહિ અને નિશાળે પણ ન આવ્યા.

છેવટે આંતરિક અશાંતિ શમાવવા માટે તે હરદ્વાર ગયા. ત્યાં એક ગુરુ પાસેથી દીક્ષા લઈ ને તેમણે વર્ષો સુધી સાધના કરી.

પછી એક દિવસે પ્રભુની કૂપાથી તેમને પ્રભુનાં દર્શન થયાં તે માના રૂપમાં !

ત્યારથી દર વરસે તે પોતાની કુટિયામાંથી એક મહિના માટે બહાર નીકળીને જુદાં જુદાં સ્થળોએ પ્રવાસે જતા અને લોકોને સમજાવતા કે,

‘પ્રભુને જોવા હોય તો મા જોવાની દણી કેળવો. એના જેવી સહજ સાધના બીજી કોઈ નથી.’

પ્રભુકૂપાકિરણ પ્ર.આ.પુ. ૫ થી ૧૧ □

મારું શરીર તો હવે લાંબું ટકવાનું નથી પણ મારું દિલ એટલું છે કે આ શરીર પડે તે પહેલાં તમારા બધાયનાં (કુંભકોણમૂનાં સ્વજનોને આ ઉદ્ભોધન છે.-સં.) દિલમાં આ ભગવાન પરત્વેની ભાવનાનું બીજારોપણ થાય. એ જો થાય તો મને થાય કે મારું આ કર્તવ્ય થયું.

પણ ઘણે ઠેકણે જુઓ સાહેબ ! આ પણ ઈતિહાસ છે કે ગમે તેટલા ભક્ત થયા હોય, બહાર બધે પંકાય પણ પોતાના કુટુંબમાં નહિ સાહેબ !

મને મારા બધા માણસોએ ના પાઢેલી કે અત્યા, તું તારા નાદિયાદમાં તારો આશ્રમ ના કર. તારા ગામમાં જ તું ના કર ! પણ મેં કહું કે ગામમાં જ જવું સારું. આપણું ચારિન્ય કેવું હતું ? કેમ વર્ત્યા હતા ? કેમ નહિ ? કોઈ ચાર લોકને જાણવું હોય તો જાડી શકે. પાંચ હજાર માઈલ દૂર જઈને બેઠાં હોઈએ તો આપણે કોણ છીએ-કેવાં છીએ એની શી ખબર પડે ત્યાંના લોકોને ?

આજે નાદિયાદમાં જઈને હું બેઠો છું ત્યાં સારી રીતે માન-આદર થાય છે. વળી એટલું જ નહિ, પણ તમે જુઓ. બધા ભક્તોનો તેમના જ્ઞાતિજનોએ હંમેશાં તિરસ્કાર કર્યો છે, અવગણના કરી છે. પણ મારે ત્યાં એવું નથી. ઉલટું મારા જ્ઞાતિવાળા વસંતપંચમી ઉજવવાના છે. મારા ગામમાં પણ આ વખતે રક્ષાદિન બહુ સારી રીતે ઉજવાયો. જે હાજર હોય અને જેણે જોયું હોય તે જાણે છે.

ત્યારે આ એક ઐતિહાસિક બનાવ છે. નરસિંહ મહેતા, તુકારામ, જ્ઞાનદેવ એ બધાને એમના કુટુંબે, એમના સમાજે કાંઈ ગણ્યા નથી. તો તમે (કુંભકોણમૂનાં સ્વજનો) તો મારા કુટુંબ છો. તમે મને ગણો કે ના ગણો પણ હું તો એવું સમજું છું કે તમે તો મને ગણો છો. તમે મને મદદ કરી છે. તે અંગે હું કશું બોલી શકતો નથી. પણ મારું ઋણ તો ક્યારે અદા થશે કે તમારા બધાનાં દિલમાં આ ભાવનાનું બીજ રોપણો અને તે હું કાંઈ છોડવાનો નથી. પણ મારું શરીર એ કંઈ મારું જીવન નથી અને શરીરનો અંત એ કંઈ જીવનનો અંત નથી. મારું શરીર પડી જશે એ કંઈ જીવનનો અંત નથી.

હું તો ઘણા વખતથી કહું છું કે હું ફરીથી જન્મ લેવાનો છું અને તે સ્ત્રીનો લેવાનો છું એમ પણ કહું છું. એટલે તમારી સાથેનો મારો સંબંધ જે મેં કાયમ રાખ્યો છે, એનાથી તમે મારી પાસે આવવાના છો, આવવાના છો ને આવવાના છો, એની મને આજ અત્યારે પણ એટલી જ ખાતરી છે, પણ એ ખાતરી પેલા કાળની વાત છે ત્યારે.

મારું શરીર છૂટતાં પહેલાં બધાનામાં જો આટલું થોહુંક ભાવનાનું બીજ જો રોપાઈ જાય તો મને બહુ સંતોષ થાય. મારા જીવનના જે બધા દાખલા મેં તમને આપ્યા છે તેનો તમે વિચાર કરજો. તમે જઈને બધાને પૂછી શકો, ખાતરી કરી શકો છો. ભાઈ નંદલાલે તો આ બધું જોયું છે.

‘શ્રીમોટાવાણી-૩’, પ્ર. આ., પૃ. ૪૭ □

માનવ જીવનનું મહત્વ એટલા માટે છે કે આ માનવ જીવનમાં જ આત્મોન્નતિની સગવડ છે. માનવ સિવાયની યોનિઓ માત્ર ભોગ યોનિ છે. માનવીને કર્મની સ્વાધીનતા છે. (ઉપરાંત, વિવેક નામનું તત્ત્વ પણ ભગવાને માનવને જ આખ્યું છે. નરમાંથી નારાયણ કે નરાધમ થવાની પૂરી સ્વતંત્રતા માનવીને છે.

માનવ શરીર હોવા ઉપરાંત એ શરીર નીરોગી, સુદૃઢ અને સ્વસ્થ હોવું જરૂરી છે. એ માટે આહાર અને વિહાર પ્રત્યે માનવીએ ધ્યાન રાખવું જરૂરી છે. આહાર એટલે ખાવું. શરીરમાં અન્નમય કોશ મહત્વનો કોશ છે. અન્ન વડે જ શરીર ઉત્પન્ન થાય છે.

શરીરને અપાતો આહાર ખાસ કરીને ગ્રાસ પ્રકારનો છે. હિતકર, રુચિકર અને સુખકર. હિતકર આહાર એ છે કે જે સ્વભાવથી સાત્ત્વિક, સુપાચ્ય તેમ જ તેની પ્રાપ્તિમાં કોઈનું અહિત ન હોય અર્થात્ જે મેળવવામાં કોઈ પણ પ્રકારની હિંસા ન હોય. રુચિકરમાં સ્વાદ મુખ્ય હોય છે. સ્વાદ ખાતર લેવાતો આહાર સાત્ત્વિક કે સુખકર ન પણ હોઈ શકે. એ તો કેવળ ભોગ છે. અને ભોગનું પરિણામ રોગ છે. સુખકર એટલે પ્રમાણસર, સાત્ત્વિક ખોરાક હોય તોપણ તેનું પ્રમાણ ભાન રાખવું પડે.

ભોજનનું પણ વિજ્ઞાન છે. આહારના નિર્ણય વખતે ધ્યાનમાં રાખવું જોઈએ કે સ્થૂળ શરીરમાં પોષણ માટે ખાતાં ક્યાંક પ્રમાદવશ સૂક્ષ્મ શરીરનું અહિત ન થઈ જાય, કારણ કે સ્થૂળ શરીરનો નાશ થતો નથી. એટલું જ નહિ પણ સ્થૂળ શરીર કરતાં સૂક્ષ્મ શરીરને શુદ્ધ રાખવું અનિવાર્ય છે.

આહારનો સંબંધ માત્ર શરીરની સાથે જ નથી.

પરંતુ મન-બુદ્ધિ-ચિત્ત અને અહંકારને પણ શુદ્ધ રાખવા સાથે છે. જે આહાર સૂક્ષ્મ શરીર માટે હિતકર ન હોય તેનો ત્યાગ કરવો જોઈએ. જ્યારે સૂક્ષ્મ શરીર અસ્વસ્થ હોય ત્યારે રાગ-દ્રેષ્ટ-કોધ-લોભ વગેરે વિકારો પેદા થાય છે. સાધારણ લોકોને આ રહસ્યની ખબર હોતી નથી.

રુચિકર અને સુખકર ભોજનમાં માત્ર એટલો જ તફાવત છે કે રુચિ હંમેશાં રસમાં હોય છે. સ્વાદમાં જે છ રસ છે તેમાંથી કોઈ વિશેષ રસની રુચિ હોવાથી તેવો આહાર વિશેષ પ્રમાણમાં લેવામાં આવે તે રુચિકર આહાર છે. જેમ કે કોઈને મધુર રસ (ગળપણ)માં તો કોઈને તિક્ત (તીખા)રસમાં તો કોઈને ખાટા-ખારા રસમાં રુચિ હોય છે. વિશેષ પ્રમાણમાં મધુર રસ લેવાય તો મધુપ્રમેહ-ડાયાબિટીસની તકલીફ થઈ શકે. જો તીખો રસ વધુ લેવાય તો હરસ વગેરે તથા આંતરડાંના રોગો થઈ શકે છે. ખાટા રસના વિશેષ સેવનથી ઓસિડિટી જેવા રોગ થાય છે.

સુખકર ભોજનમાં ખાસ વસ્તુ-પદાર્થનું આકર્ષણ હોય છે. અમુકને દૂધની વાનગીઓ તો કોઈને તળેલી વાનગીઓ બહુ ભાવે. આમ, રુચિકર અને સુખકર ભોજન તરફ આસક્તિ થાય છે અને પછી શરીર એની જ માંગ કરે છે. ક્યારેક જમીને બેઠા હોઈએ અને રુચિકર વાનગી જેમ કે મીઠાઈ કે ભજિયાં કોઈ લઈને આવે અને સહેજ આગળ કરે એટલે બીજું ભોજન બની જાય, જે છેવટે પેટની-પાચનકિયાની ક્ષમતાને વિપરીત અસર કરે અને રોગને નિમંત્રણ મળે. એકંદરે રુચિકર અને સુખકરના બદલે હિતકર ભોજન લેવામાં જ હિત સમાયેલું છે.

સ્વાદ અને રૂચિ અભ્યાસથી બને છે. ઉતેજક રસોનું વિશેષ પ્રમાણમાં સેવન કરવાથી રસનાની શક્તિ ક્ષીણ થાય છે. બધા જ રસોનું સપ્રમાણ સેવન શરીર માટે હિતકર છે. ફીજની સગવડના કારણે વાસી ખોરાક લેવાય છે.

ભોજન કરવું એ એક યજ્ઞ છે. યજ્ઞકાર્યમાં જેટલી પવિત્રતા રાખીએ છીએ તેટલી જ ભોજનમાં રાખવી જોઈએ. ભોજનના પદાર્થ પવિત્ર હોય એટલું જ નહિ પણ ભોજન કરવા બેસવાનું સ્થળ પણ પવિત્ર હોય. જ્યાં ત્યાં, હરતાં ફરતાં, બૂટ-ચંપલ પહેરીને, હાથપગ ધોયા વિના જમવું ન જોઈએ. આહારની અશુદ્ધિઓના કારણે મનની પ્રસન્નતા, સ્વભાવની શાંતિ, ઈદ્રિયોનો સંયમ માણસ ખોઈ બેઠો છે. અનેક પ્રકારના શારીરિક અને માનસિક રોગોની સમસ્યાઓ સર્જીઈ છે.

ભોજન ઉપભોગ નથી. ભગવાન કહે છે કે હું વિશ્વાનલ થઈને ભોજનને પચાવું છું. ભોજન કરતી વખતે આપણે બોલીએ છીએ કે :-

પ્રાણાય સ્વાહા
અપાનાય સ્વાહા
વ્યાનાય સ્વાહા
ઉદાનાય સ્વાહા
સમાનાય સ્વાહા

આ પાંચ પ્રકારના વાયુને આપણે ભોજન અપીએ છીએ. શરીર નથી ખાતું, આ તો પ્રાણ દેવતાની પૂજા છે. પ્રાણશક્તિ સુરક્ષિત રહે તે માટે હવ્ય પદાર્થ છે.

સ્વાસ્થ્ય અને આરોગ્યની દાખિએ દિવસના બીજા પ્રહરમાં અને રાત્રિના પ્રથમ પ્રહરમાં ભોજન કરી લેવું જોઈએ. જેનોમાં જે નવકારશી અને ચૌવિહારની પરંપરા છે તે આ વાતનું પ્રમાણ આપે છે. સૂર્યોદય પહેલાં અને સૂર્યોસ્ત

પછી ભોજન કરવું આરોગ્યની દાખિએ હિતકર નથી. ભોજનની માગા પણ ન અધિક ન ઓઈ એવી પ્રમાણસરની હોવી જોઈએ. જેનું જીવન શારીરિક પરિશ્રમ વિનાનું હોય તેણે બહુ ભારે પદાર્થો નહિ ખાવા જોઈએ.

આ ઉપરાંત, ભોજન બનાવનાર પણ સાત્ત્વિક હોવા જોઈએ. ભોજન બનાવનારની જેટલી પ્રસન્નતા અને પવિત્રતા હશે અને જેને માટે ભોજન બનાવે છે તેના ઉપર પ્રેમ હશે, સ્નેહ હશે તો તે ભોજન કરનારના જીવનમાં સાત્ત્વિકતા લાવશે. બને તો કદી એકલા ભોજન કરવું નહિ ! ભોજનમાંથી અમુક ભાગ નજીકમાંના કોઈ પ્રાણી જેમ કે ગાય, ફૂતરું હોય તેને આપવો. આ સત્યનું પાલન કરવું.

આવી જ રીતે તમે જ્યાં હરતાં ફરતાં હોવ તે સ્થળે મનબુદ્ધિ અને ઈદ્રિયોનું ભોજન હોય છે. આંખનું ભોજન દર્શય છે. કાનનું ભોજન ધ્વનિ છે. મનનું ભોજન વિચાર છે. એટલે વિકૃતિ ઉત્પન્ન થાય તેવા દર્શય, ધ્વનિ વગેરે હોય એવા સ્થળેથી દૂર રહેવું. જેમના વિચાર-આચાર શુદ્ધ હોય તેમની સાથે ફરવું - મળવું.

આહાર-વિહારના આ નિયમોનું પાલન નહિ કરો તો પછી ભલેને તમે સાત જન્મ સુધી સત્સંગ કરશો, ચારેધામની યાત્રા કરશો, શાસ્ત્રોનો અભ્યાસ કરશો તોપણ આત્મોન્નતિ નહિ થાય. અરે ! આત્મોન્નતિની વાત બાજુએ મૂકો, તમે આ ભौતિક જગતમાં પણ રોગરહિત, ચિંતારહિત નહિ રહી શકો. રોગમાંથી મુક્ત રહેવું હોય, શાંતિ ચાહતા હોવ તો આહારવિહારમાં સ્પષ્ટ રહો. □
'મૌન બોલે છે', જૂન-૨૦૧૩, પૃ. ૧૦ સાભાર

(૮) હું અદનામાં અદનો નોકર : મુનીમ છું

શ્રીમોટા

શ્રીસદ્ગુરુએ જે દીવો મારામાં પેટાવ્યો એવો સદ્ગુરુભાવ કોઈ જીવમાં પેટાવી શકાય ત્યારે જ સદ્ગુરુનું ઋણ ઝીઠી શકે. એવું ઋણ વાળવાને માટે આ મૌનમંહિરો, આશ્રમમાં મેં કાઢેલાં છે. અમારે ત્યાં કોઈ ભાષણ, કોઈ પ્રવચન, કંઈ ન મળે. ભલે બીજે શાસ્ત્રો-બાસ્ત્રો વંચાતાં હોય પણ જાતે ગડમથલ કર્યા સિવાય, જાતે સંગ્રામ માંજ્યા સિવાય, આ જ્ઞાન કોઈ કાળે મળી શકવાનું નથી, એ મારા મનમાં નિર્વિવાદ થયેલી હકીકત છે. જાતે પોતે મથવું જોઈએ.

હું ઘણા મહાત્માઓની પાસે સત્સંગના હેતુથી ગયેલો છું, પણ જાતે મથવા ઉપર બહુ ઓછા લોકોએ મહત્વ આપ્યું છે. આશીર્વાદ અને કૃપા ઉપર તો ઓ...ભાર.

આજે પણ આપણો સમાજ આશીર્વાદ અને કૃપા માંગી માંગીને લૂલો થઈ ગયો છે. હું કહું છું કે આશીર્વાદ અને કૃપા એવાં રેઢાં પડ્યાં નથી ભાઈ. બે પૈસાની વરિયાળી ગાંધીને ત્યાંથી મફત મળતી નથી, તો આશીર્વાદ ને કૃપા માગવાની ધૂષ્ટતા આપણો સમાજ કરે છે, એ ઉપરથી અનું આપ્યું મૂલ્યાંકન થઈ જાય છે.

હું તો નાનકડો માણસ છું. લોકો ગમે તેવી ઉપમા આપે. ‘સંત મહાત્મા’ કે એવું ગમે તે કહે પણ એ ખોટી વાત છે. હું તો આમાંનું કંઈ જ નથી, કશું નથી. હું બહુ બહુ તો આ સમાજનો એક નાનકડો અદનામાં અદનો એક નોકર છું અને મને મારા દિલમાં લાગેલું છે કે આ સમાજ બેઠો નહિ થાય ત્યાં સુધી અમારું આ સ્વરાજ મળેલું હોવા છતાં ખપનું નથી.

આપણા સમાજના જીવનમાં એટલી બધી ઊંણપો છે કે એ ઊંણપો મારા એકલાથી કંઈ ટળી શકે એવી નથી. પણ મારાથી જે થાય તે

હું કરું છું. પણ હું કોણ માત્ર ? હું એટલે તો સમાજ. વળી સમાજ મને (પૈસા) આપે છે એટલે હું સમાજ માટે કામ કરું છું. જો સમાજ મને ન આપી શકતો હોત તો હું કેવી રીતે કરી શકત ?

સમાજના જ બધાં રૂડા પ્રતાપ છે. મારું નામ ગવાય છે તે ખોટું ગવાય છે. પણ જેમ કોઈ શેરને ત્યાં બે-ચાર-પાંચ મુનીમ હોય અને કોઈ મુનીમ સારું કામ કરતો હોય તો કહે કે ફલાણા મુનીમે આ કર્યું. એવી રીતે મારું નામ બોલાય છે.

સુરતના આ બધાં પાંચ-દસ-પંદર ભાઈઓને ભેગા થઈને આ ઉત્સવ ઊજવવાનું જે દિલ થયું-તે મેં કંઈ કોઈને કહ્યું નથી ભાઈ. આ ઉત્સવ એટલા માટે જ ઊજવવા દઉં છું કે સમાજના ઉત્થાનના કાર્ય માટે મને બે પૈસા મળે.

આ સુરતમાં કંઈ ઓછા પૈસાદાર પડ્યા નથી, પણ કોઈને એમ ન થયું કે આ બાળકોનું આરોગ્ય સુધરે, તેઓને તંદુરસ્તી બક્ષે એવું બાલસ્નાનાગાર બનાવીએ. જે શહેરમાં સ્નાનાગાર ન હોય તે શહેર ન કહેવાય. અમદાવાદ પૈસોટકો આપવામાં બહુ ઉદાર નહિ એમ કહેવાય છે. તેમ છતાં ત્યાં આઈ સ્નાનાગારો છે. આપણે ત્યાં એક જ છે માંડ માંડ.

આ બધા ભાઈઓએ ભેગા થઈને એવું કામ કર્યું કે આપણે અંજાઈ જઈએ. હું આ પૈસા કંઈ આશ્રમમાં ખાઈ જવાનો નથી. બહારથી આવે એમાંથી એક પૈસો અમે આશ્રમમાં વાપરતા નથી. અમે બહુ કરકસરથી જીવીએ છીએ.

‘શ્રીમોટા વાણી-૧’, બી. આ., પૃ. ૮ □

(૧૦) એક વિરલ જીવન મંડાણ

પૂજ્ય શ્રીમોટા સાથે સૌ પ્રથમ પરિચયમાં આવવાનું જે બન્યું, તે ઘટનાને ચાર-દાયકા વીતી ગયા. (આ લખાણ સને ૧૯૭૭નું છે-સં.) મને શરૂઆતથી જ સંત-સમાગમનો આનંદ માણવાનો ઉત્સાહ અને ઉમળકો રહ્યા કરતા હતા, પરંતુ પૂજ્ય શ્રીમોટાને મળ્યા પછી મારા જીવનનું વિશિષ્ટ રીતે મંડાણ થતું ગયું, એનો ઘ્યાલ આજે આવ્યા વિના રહેતો નથી, પૂજ્ય શ્રીમોટાના સમાગમમાં આવ્યા પછી તરત જ મને જે ઐહિક અને આધ્યાત્મિક અનુભવો થયા છે, એનો તો એક ઈતિહાસ રચાય એટલી બધી સામગ્રી સ્મૃતિમાં જાગતી રહી છે.

પૂજ્ય શ્રીમોટાને હું પહેલવહેલો મળેલો એ વરસો દરમિયાન ‘સાહિત્ય મુદ્રણાલય’ કપરી કસોટીમાંથી પસાર થઈ રહ્યું હતું. એક ઓટોમેટિક મશીન પૂજ્ય શ્રીમોટાના હસ્તે ચાલુ કરાવવાનું મેં વિચાર્યું અને પૂજ્ય શ્રીમોટાનું એક પુસ્તક છાપી આપવાનો સંકલ્પ કર્યો, પૂજ્યશ્રીએ મારી માગણી-લાગણી સ્વીકારી.

પૂજ્યશ્રીએ પહેલા ઓટોમેટિક મશીનની સ્વિચ દાબી. આજે ‘સાહિત્ય મુદ્રણાલય’ મુદ્રણકલા અને વ્યવસાયમાં જે ઉચ્ચ સ્થાન શોભાવે છે, એ પૂજ્યશ્રીની આવી કૃપાનો પ્રસાદ છે. આ હકીકત તો હવે મારા ઉપરાંત મારાં સ્નેહીઓ તથા સ્વજનો પણ કબૂલ કરે છે.

પૂજ્યશ્રીએ મારા વિકાસ ખાતર પ્રભુને પ્રાર્થના કરેલી એ પ્રાર્થના તેઓશ્રીએ લખી આપી હતી, એ હસ્તાક્ષરવાળી કાપલીમાં લખ્યું હતું :-

હરિ:ઊં

(અનુષ્ઠુપ)

“તહારું કર્મ જેનાથી થોડું ઘણું થયેલ છે,
એની પ્રાપ્તિ વિષે ભાગ મારો થોડો રહેલ છે.

કર્મ મેળવવામાં તે મળજો યશ એહને.
પ્રાર્થના એટલી મારી તને છે પાદપંકજે.
-મોટા

પૂજ્યશ્રીની ચેતનાશક્તિએ મારા જીવનના અનેક જંજાવાતોમાં પ્રત્યક્ષ તથા ગૂઢ રીતની જે સહાય આપી છે એનું મૂલ્યાંકન મારું દિલ શબ્દોથી કરી શકૃતું નથી. તેઓશ્રીએ એક પ્રેમાળ વડીલની જેમ મારા આંતરિક, સામાજિક અને ધંધાકીય પ્રતિકૂળ સંજોગોમાં પ્રત્યક્ષ માર્ગદર્શન આપીને બળ-હિત આપ્યાં છે, અને એમાંથી મને પાર કર્યો છે. મારા જીવનમાં તેઓશ્રીએ આટલો બધો રસ લીધો અને વિશિષ્ટ પ્રકારની મદદ પેરી, મારા જીવનના ખરાબે ચઢેલા નાવને સ્થિર કરવા ખૂબ જ હામ બક્ષી.

જ્યારે માણસને પોતાના જીવનમાંથી બધી જ વસ્તુ લૂંટાઈ જવાનો ભય ઉભો થાય છે, ત્યારે ઈશ્વરીય મહાશક્તિની ઓથ અને એવા ભયમાંથી કેવી રીતે છોડાવે છે, એનો અનુભવ પૂજ્યશ્રીના સ્મરણમાત્રથી મેં અનુભવ્યો છે. આ જીવનના આવા નક્કર અનુભવની પ્રતિષ્ઠા ચિરંજીવી બની રહે એવી હું પ્રભુને પ્રાર્થના કરું છું.

પૂજ્યશ્રીનું ઋણ તો ક્યારેય ફેરી શકાય નહિ. બની શકે ત્યારે પૂજ્યશ્રીનું પુસ્તક છાપી આપીને, તથા હરિ:ઊં આશ્રમ છાપકામ અંગે મને તક આપે ત્યારે, કૃતજ્ઞતાની ભાવનાને થોડીક પણ સાકાર કર્યાનો સંતોષ અનુભવું છું.

સાહિત્ય મુદ્રણાલય દ્વારા પૂજ્યશ્રીનું પુસ્તક પ્રતિવર્ષે પ્રકાશિત થયા કરે એવી મારી ભાવના પ્રભુ પાર પાડે એવી મારી પ્રાર્થના છે. તેઓશ્રીના અનહં ઉપકારોનો બદલો વાળવો અશક્ય છે, પણ આ નિમિત્તે તેઓશ્રીના ઋણનું સ્મરણ કરીને હું મારા દિલને સભર કરું છું.

(અનુસંધાન પેજ નં. ૨૧ ઉપર)

માણસનું ખાસ લક્ષણ પોતે જીવે છે તેનું અવલોકન કરવાની તેની શક્તિ છે. પશુ આપોઆપ, સ્વયંભૂ રીતે જીવતું હોય છે. પોતે જીવે છે તેનું અવલોકન તે ખૂબ થોડા પ્રમાણમાં, નગણ્ય પ્રમાણમાં કરતું હોય છે. તેથી તે શાંતિપૂર્વક જીવે છે, ચિંતા કરતું હોતું નથી. જો પશુ માંદગીના કારણે કે અક્સમાતને કારણે દુઃખ ભોગવતું હોય છે, તો પણ તેનું અવલોકન કરી શકતું ન હોવાના કારણે તે દુઃખ ખૂબ ઓછું બની જાય છે. તે અક્સમાત અથવા માંદગી વિશે કલ્પનાઓ કરતું નથી.

માણસ, શું બનશે તેની સતત ચિંતા કરતો હોય છે. તે ચિંતા જ તેનાં દુઃખનું પ્રધાન કારણ હોય છે. આ વિષયગત ચિંતનન લીધે ચિંતા, કષ્ટમય કલ્પનાઓ, દુઃખ, ભાવિ સંકટોનો ભય વગેરેનો પ્રારંભ થતો હોય છે. પરિણામે તે સતત પીડામાં જીવતો હોય છે. માણસ એટલો બધો સચેતન છે કે તે બેપરવા રહી શકે જ નહિ. પૃથ્વી પરનાં સર્વ પ્રાણીઓમાં માનવ સૌથી વધારે દુઃખી પ્રાણી છે. માનવને તેવા બનવાની ટેવ પડી ગઈ છે, કારણ કે તે સ્થિતિ તેના પૂર્વજો તરફથી વારસામાં મળી છે. તે સાચે જ દુઃખપૂર્ણ સ્થિતિ છે.

ઉચ્ચતર ભૂમિકા પર ઉધ્વરમાં જવાની આધ્યાત્મિક શક્તિ વડે જ તેનામાં અસ્તિત્વનું લક્ષ જોવાની શક્તિ આવે છે. ઉચ્ચતર આધ્યાત્મિક શક્તિમાં સ્પષ્ટ દર્શનવાળો વિશ્વાસ પણ જાગે છે. એ વિશ્વાસને તે પોતાનું સમગ્ર અસ્તિત્વ સમર્પિત કરી દઈ શકે છે. અને તેને પોતાના જીવનની જવાબદારી અને પોતાનું ભાવિ સોંપી દઈ શકે છે, અને ચિંતામુક્ત બની શકે છે.

અલબંત, પશુની ભૂમિકામાં પાછા જવાનું અને પ્રાપ્ત કરેલી ચેતના ગુમાવી દેવાનું માણસ

માટે શક્ય નથી હોતું. એટલે આ દુઃખમય સ્થિતિમાંથી છુટકારો મેળવવાનું શક્ય બની શકે છે અને ચિંતામુક્ત બની શકે છે. તેને માટે એક જ ઉપાય છે અને તે એ કે ઉચ્ચતર સ્થિતિને પ્રાપ્ત કરવી, જેમાં ચિંતાને બદલે વિશ્વાસપૂર્ણ સમર્પણ અને તેજોમય સિદ્ધિ બાબતની ખાતરી હોય.

સાચી રીતે કહીએ તો, જે અસ્તિત્વની ચાવી પોતાની પાસે નથી, જેની સમસ્યાઓનો ઉકેલ આપી શકે, તેમાં માર્ગદર્શન આપી શકે તેવાં તંતુઓ જેના પોતાના હાથમાં નથી, તેવા આસ્તિત્વ માટે પોતે જવાબદાર હોય એના કરતાં વધારે દુઃખમય સ્થિતિ બીજી કોઈ ન હોઈ શકે.

પશુ પોતાની આગળ સમસ્યાઓ ખડી કરતું હોતું નથી, તે માત્ર જીવતું જ હોય છે. તેની સાહજિક વૃત્તિ તેને પ્રેરે છે, તે સામ્બૂહિક ચેતના પર આધાર વિશ્વાસ રાખે છે, પણ તે બધું આપોઆપ બનતું હોય છે, તેને કોઈ બાબતમાં સંકલ્પ કરવાની જરૂર પડતી નથી કે તેને સિદ્ધ કરવા પ્રયત્ન કરવો પડતો હોતો નથી.

માણસને, જન્મતાંવેંત પોતાના પર આધાર રાખવાની લાગણી જન્મતી હોય છે, પણ તેનું તેને જ્ઞાન ન હોવાથી તે સતત ચિંતામાં જીવતો હોય છે. પોતાની ચેતના કરતાં ઉચ્ચતર ચેતનાને સંપૂર્ણ સમર્પણ કરવાથી જ તેના દુઃખનો અંત આવી શકે. પોતાની ચિંતાઓ એ ઉચ્ચતર ચેતનાને સોંપી દઈ શકે છે.

તેથી બધી આધ્યાત્મિક સાધનાઓ કહે છે, કે પ્રથમ જરૂર છે સર્વ જવાબદારીઓ ભગવાનને સોંપી દેવાનો, તેમના પર વિશ્વાસ રાખવાની તે સિવાય શાંતિ અશક્ય છે... આને જીવનમાં ભગવાનની દરમિયાનગીરીની નવીન બાજુ કહી શકાય...

‘અર્પણ’, એપ્રિલ, ૨૦૧૩માંથી સાભાર (સંકલિત)

મારા શરીરને અનેક પીડાકારી રોગો હોવા છતાં કર્મયજ્ઞ આચરતાં આચરતાં આ જે જોડકણાં મારાથી લખાય છે, એ મારે મન શ્રીહરિના ભાવની પ્રત્યક્ષ પ્રસાદી છે. આ પુસ્તકમાંની કણિકાઓ કશા પણ વિચાર વિના સહજમેળે જ લખાઈ છે. એમાં રહેલો વિચાર એ કોઈ તુક્કો કે કલ્પના નથી, પણ આ જીવનમાં એ બધું ભાવપૂર્વક જિવાયું છે, એનો અનુભવ આદેખાયો છે. શ્રેયાર્�ી આ કણિકાના વાચન-મનનથી એની યથાર્થતાને સ્વીકારે એવી મારી પ્રાર્થના છે.

જીવનવિકાસની ભાવનાવાળા શ્રેયાર્થીનાં દિષ્ટિ, વૃત્તિ અને વલણ સંસાર પરત્વે અને કર્મ આચરવા પરત્વે કેવાં હોવાં જોઈએ એનો આ જોડકણાંમાં સ્પષ્ટ નિર્દેશ છે. આજે આપણો સમાજ ધોર તમસમાં પડેલો છે. અને બ્રહ્મ, બ્રહ્માનંદ અને ઈશ્વર વિશે યદ્વાતદ્વા વાતો કરીને નર્યો દંબ જ છતો કરે છે. હરિની ભાવનામાં જીવવા કાજે ધગધગતી તમના અને જિજ્ઞાસા હોવી ઘટે. એટલું જ નહિ પણ સાધનાના અભ્યાસમાં નિરંતરતા પ્રગટાવવા કાજેનો અવિરત ખંતબર્યો પુરુષાર્થ હોવો ઘટે. જ્યાં લગી રાગદ્વેષ અને કામકોધાઈ મોળા પડે નહિ ત્યાં લગી જીવનના વિકાસની દિશામાં ગતિ થઈ શકે નહિ.

સંસાર તો શ્રીહરિનું વ્યક્તત્વ છે. એવી સંસાર પરત્વેની જ્ઞાનભક્તિપૂર્વકની દિષ્ટિ કેળવીને પ્રાકૃતિક વલણોને મોળાં પાડવાં અને એનાથી પર તરવાનો અભ્યાસ કેળવવો એ સંસારનો હેતુ છે. શ્રેયાર્થીએ કર્મ પણ સાધનાની ભાવનાથી આચરવાનાં હોય છે. સકળ કર્મો પ્રભુપ્રીત્યર્થે આચરિને એ શ્રીમભુને ચરણો ધરવાનાં હોય છે. સંસાર અને કર્મ એકબીજાં સાથે સંકળાયેલાં છે. કર્મથી સંસાર નભે છે. આથી, કર્મ પરત્વે ઉદાસીનતા કે પ્રમાદ તો

રખાય જ નહિ. મેં મારા જીવનમાં કર્મને સાધનાના ભાવથી દિલની પૂરી મસ્તીથી આચર્યાં છે. સંસારમાં કર્મનું મહત્ત્વ કર્મ આચરવા પાછળની ભાવનાને લીધે છે. શ્રેયાર્થીએ તો વૃત્તિઓના વેગને મોળો પાડવા અને એનાથી તટસ્થ રહેવાના હેતુથી કર્મ આચરવાનાં છે. કર્મને યદ્વાતદ્વા કે ઉદ્ઘૂર્ણિયા રીતે કરવાનાં ન હોય, પરંતુ દિલના પૂરા ઉમળકાથી પ્રેમભક્તિયુક્ત આચરવાનાં હોય. આમ થાય તો જ જીવનનો ઉઠાવ થઈ શકે. ‘ભાવકણિકા’ના પહેલા ખંડમાં આ અંગે જે લખાયું છે એનું મનન-ચિંતવન શ્રેયાર્થીને સંસાર અને કર્મના યથાર્થી સ્વરૂપને સમજવામાં સહાયભૂત થશે.

વળી, જીવનનો સાધક પોતાનાં સાધન નિરંતર અને આખંડાકાર કરવાને સતત મથતો હોય છે. એ પોતાના ઉમળકાભર્યા પુરુષાર્થથી ઊર્ધ્વજીવન માટે ભૂમિકા રચ્યા કરતો હોય છે. સતત જાગૃતિ અને સભાનતાથી શ્રીહરિના સ્મરણમાં રચ્યોપચ્યો રહે છે.

‘જીવન-અનુભવ-ગીત’ એ શ્રેણીનાં ગઝલનાં પુસ્તકોમાં મારા સાધનામય જીવનનો ઈતિહાસ છુપાયો છે - તો અનુષ્ઠુપ છંદમાં લખાયેલાં આ જોડકણાંમાં શ્રીહરિના કીર્તનનો પ્રસાદ છંટકાવરૂપે વ્યક્ત થયો છે. આમાં પણ મેં કરેલાં સાધનોને પરિણામે થયેલા અનુભવોનો અણસાર છે. જોકે મેં તો સ્પષ્ટ જ લખ્યું છે કે-

માત્ર આ કલ્પનાથી મેં કશું નથી લખ્યું જરા,
જે રીતે હું જીવેલો હું, ને જેવાં સાધનો થયાં;
ને મેં અનુભવ્યું જેમ, ને પાભ્યો સાર જે હુદે,
તે પ્રમાણો લખેલું આ, અક્ષરશઃ જ સાચ્યું છે.

(પૃ. ૫૩)
-મોટા

હરિ: ઊં આશ્રમ, સુરત
૧૫મી ઓગસ્ટ, ૧૯૭૪

(૧૩) પુરુષાર્થ વિના પ્રભુકૃપા ક્યાંથી ?

અલ્વરના નિવાસ દરમિયાન સ્વામીજીએ અનેકનાં જીવનપરિવર્તન કર્યા. એક વૃદ્ધ માણસ હંમેશાં આવતો અને તેમની આશિષ અને દયાની યાચના કરતો. પણ સ્વામીજી એને જે કંઈ સાધન ભજન કરવાનું કહે તે કંઈ કરતો નહિ. એને તો વગર મહેનતે સ્વામીજીની કૃપા જોઈતી હતી. આવો માણસ સ્વામીજીને શી રીતે ગમે ?

એક દિવસે એ વૃદ્ધ માણસને દૂરથી આવતો જોઈને સ્વામીજીએ મૌન ધારણ કરી લીધું. પેલો વૃદ્ધ મશ્શો પૂછીને થાક્યો, પણ સ્વામીજી ન તો તે વૃદ્ધના પ્રશ્નનો ઉત્તર આપે કે ન તો બીજા ભક્તોની સાથે વાત કરે. સ્વામીજી તો એમ ને એમ પ્રતિમાની જેમ બેસી જ રહ્યા. એમનું આવું વિચિત્ર વર્તન જોઈને બધાને નવાઈ તો લાગી. દોઢેક કલાક આમ ને આમ વીતી ગયો. છતાં સ્વામીજી જેમ ને તેમ બેસી રહ્યા. આખરે ધૂઆપુંએ થતો એ વૃદ્ધ બબડતો બબડતો ચાલતો થયો.

એ વૃદ્ધ માણસ જ્યાં પૂંઠ ફેરવીને જતો રહ્યો કે તરત જ સ્વામીજી ખડખડાટ હસ્તી પડ્યા. હાજર રહેલા અન્ય ભક્તો પણ હસ્યા.

એક યુવકે પૂછ્યું, ‘સ્વામીજી, એ વૃદ્ધ પ્રતિ આપે આટલી બધી નિષ્ઠુરતા કેમ બતાવી ?’ સ્વામીજીએ ઉત્તર આપ્યો, ‘પ્રિય વત્સો ! તમારા માટે મારું જીવન સમર્પણ કરવા તૈયાર છું, કારણ કે મારા ઉપદેશને અનુસરવા માટે તમે તૈયાર છો. એ માટે તમારામાં શક્તિ પણ છે, પરંતુ આ ડોસાએ તો ભોગવિલાસની પાછળ દીઠ મૂકીને નેવું ટકા તો જીવન વેડઝી નાખ્યું છે અને હવે એનામાં આધ્યાત્મિક કે

સાંસારિક બંને પ્રકારના જીવન માટે તાકાત રહી નથી. એને તો એમ જ છે કે પ્રભુની કૃપા માગે એટલે મળી જાય !’

સત્યની પ્રાપ્તિ માટે તો પુરુષાર્થ કરવો જોઈએ. જેનામાં પુરુષાર્થ ન હોય તેના ઉપર પ્રભુની કૃપા શી રીતે ઉત્તરી શકે ? જે માણસમાં વીરતા નથી તે તમોગુણથી ભરેલો છે. વીરશ્રેષ્ઠ અર્જુન પોતાનું શૂરાતન ખોવાની તૈયારીમાં હતો એ વખતે શ્રીકૃષ્ણે એને સ્વર્ધમ્ભ આચરવાનો આંદેશ આપ્યો, જેથી તે કર્મફળમાં આસક્તિ રાખ્યા વગર કર્મ કરીને ચિત્તશુદ્ધિ, કર્મફળ ત્યાગ અને આત્મસમર્પણ જેવા સાત્ત્વિક ગુણો પ્રાપ્ત કરી શકે.

બળવાન બનો ! મદ્દ બનો ! દુષ્ટ મનુષ્યમાં પણ જે મર્દાની અને બળ હોય તો મને એના તરફ માન થાય છે. એનામાં બળ હશે તો કોઈક દિવસ પણ એ દુષ્ટા હોડી દેશે અને સ્વાર્થ માટે કર્મ કરતો અટકીને આખરે સત્યને પંથે એ વળશે.

સ્વામીજીના ઉપરના શબ્દોથી મનીધી રોમાં રોલાંએ જે લખેલું તેનો ભાવાર્થ હતો કે સ્વામીજીના સિંહ જેવા હદ્યમાં હંમેશાં સમર્થ પુરુષાર્થના પ્રબળ આવેગો ઉદ્ઘણતા. એ સાક્ષાત્તુ શક્તિસ્વરૂપ જ હતા. એમણે માનવમાત્રને કર્મયોગનો સંદેશ આપ્યો. મહાન જર્મનના સંગીતકાર બિથોવનની જેમ એ પણ કર્મયોગને સર્વ સદ્ગુણોનું ઉદ્ભબવસ્થાન માનતા.

સ્વામીજીની પ્રેરણાથી અલ્વરના ઘણા નવયુવાનો સંસ્કૃત ભાષાનો અભ્યાસ કરવા લાગ્યા. કોઈ કોઈ વાર સ્વામીજી પોતે તેમને

સંસ્કૃત શીખવતા. એ કહેતા, ‘સંસ્કૃતનો અભ્યાસ કરો, એની સાથે પશ્ચિમના વિજ્ઞાનનો પણ અભ્યાસ કરો. વત્સો !’ ચોક્સાઈ કેળવતાં શીખો, અભ્યાસ કરો અને સાથે સાથે શ્રમ કરો એટલે એવો વખત આવશે કે જ્યારે તમે પણ આપણા ઈતિહાસને વૈજ્ઞાનિક પાયા ઉપર ખડો કરી શકશો. અત્યારે ભારતનો કરીબંધ ઈતિહાસ મળતો નથી. ઘટનાઓના સમયની ચોક્સાઈ એમાં નથી.

અંગ્રેજ લેખકોએ લખેલા આપણા દેશના ઈતિહાસે આપણાં મનને નબળાં બનાવ્યાં છે. આજના ઈતિહાસમાં આપણા અધઃપતનની જ વાત છે. જે પરદેશીઓને આપણી ખાસિયતો, રીતરિવાજો, ધર્મ અને તત્ત્વજ્ઞાનની ગતાગમ નથી, તેઓ શી રીતે ભારતનો સાચો નિષ્પક્ત ઈતિહાસ લખી શકે ?

સ્વાભાવિક છે કે એવા ઈતિહાસમાં અનેક ખોટા વિચારો અને જૂઠાં અનુમાનો આવી ગયાં હોય. આમ છતાં યુરોપિયનોએ આપણને આપણા પ્રાચીન ઈતિહાસ અંગે સંશોધન કરવાની રીત દેખાડી છે. એટલે હવે આપણા માટે ઔતિહાસિક સંશોધનની નવી કેરી પાડવાનું, વેદપુરાણો અને ભારતના પ્રાચીન ઈતિહાસનો અભ્યાસ કરવાનું આપણા હથમાં છે.

દોસ્તો ! આપણા લુખ અને ગુખ બજાનાને વિસ્મૃતિમાં સરી જતો અટકાવવાના પુરુષાર્થમાં લાગી જાઓ. જેવી રીતે કોઈ માણસનું બાળક ખોવાઈ ગયું હોય અને એ મળે નહિ ત્યાં સુધી એને ચેન ન પડે, તેવી રીતે લોકોના અંત:કરણમાં જ્યાં સુધી તમે ભારતના ભવ્ય ભૂતકાળને પુનઃ જીવંત ન કરી શકો ત્યાં સુધી તમો જંપશો નહિ.

આ જ સાચું રાખ્યી શિક્ષણ છે. એની વૃદ્ધિ થશે ત્યારે જ સાચી રાખ્યું ભાવના પ્રગટ થશે. ‘સ્વામી વિવેકાનંદ જીવનચરિત્ર’, પાંચમી આ., પૃ. ૧૨૩ □

(અનુસંધાન પેજ નં. ૫ નું ચાલુ)

હતા. (૧) શ્રી નંદુભાઈ (૨) શ્રી રમણભાઈ અમીન (૩) શ્રીમતી ધીરજભાઈન અમીન (૪) શ્રી રામભાઈ પટેલ (૫) ડૉફર્ટર શ્રીમતી કંતાબેઠન પટેલ અને (૬) શ્રી રાજુભાઈ પટેલ. ઉપરોક્ત છ પેકી પાંચના દેહાંત થયાં છે. અને શ્રી રાજુભાઈ પટેલ હાલ અમેરિકા છે.

તા. ૨૩-૭-૧૯૭૭ ની સવારે ૬-૧૦ મિનિટે શ્રીમોટાના દેહને અગ્નિસંસ્કાર શ્રી રમણભાઈ અમીનના હસ્તે દેવાયો હતો અને ફરમાન મુજબ અસ્થિ રાખ વગેરે પાવડાથી ખેંચીને નદીમાં પૂરેપૂરાં પદ્ધરાવી દેવાયાં હતા. ધીનો દીવો, અગરબટા કે સુખડાના કાજ વિના લાકડાંની ચિતા ગોઠવવામાં આવી હતી. -સ.] □

(અનુસંધાન પેજ નં. ૧૭ નું ચાલુ)

પૂજ્યશ્રીનો દેહ આજે આપણી સામે નથી, પણ પરમ હૃદયમાંથી જે વાણી પ્રગટી છે એનું અક્ષરરૂપ આપણી પાસે છે, એ એમના અક્ષરરૂપના પ્રકાશન દ્વારા એમની સેવા કર્યાનો હું આનંદ અનુભવું હું, એની ઉપાસના સૌ કોઈ કરે અને પોતાના નવા જીવનનું મંડાણ અનુભવે એવી શુભ ભાવના વ્યક્ત કરું હું. પૂજ્યશ્રીના મારા પરના અકારણ પ્રેમભાવનું વિવરણ કરીને મારી પૂજા વ્યક્ત કરી છે. □

‘જીવનમંડાણ’, બી.આ., પૃ. ૧૧

॥ હરિઃઊં ॥

કોઈને સલાહ, સૂચન કે શિખામણ આપવા કદી બેસવું નહિ. માંગે તોય ના પાડવી. તે કામ (સલાહ, સૂચન કે શિખામણ આપવાનું) આપણું નથી. ગળા સુધી કહેવાનું મન થઈ આવે, તો તેને પણ રોકવું. એ ઉત્તમ છે.

‘પૂજ્ય શ્રીમોટા જીવનયોગ ભાગ-૧’, પ્ર.આ., પૃ. ૧૨૦

(૧૪) નિષ્કામ કર્મ સાથે ઉપાસના

સ્વામી પ્રકાશાનંદજી

જ્ઞાનાદેવ તુ કૈવલ્યમ् એવું શ્રુતિ વાક્ય છે, એટલે મોક્ષનું કારણ તો જ્ઞાન છે, પરંતુ પ્રાણીમાત્રાના અંતઃકરણમાં રહેલા મળ, વિક્ષેપ અને આવરણના ગ્રાણ દોષ, પ્રાણીઓના જન્મમરણાદિ સર્વ દુઃખોનાં કારણ છે. આ ગ્રાણ દોષ દૂર થવાથી મુમુક્ષુઓ મોક્ષસુખને અનુભવી શકે છે.

મળદોષ :-

મળદોષ એટલે પાપ. બ્રહ્મહત્યા, સુરાપાન, ચોરી, ગુરુપત્ની સાથે ગમન અને આ મહાપાપ કરનારાઓની સાથે સંસર્ગ આ પાંચને મહાપાપ કલ્યાં છે. વિદ્વાન, નૈષિક બ્રાહ્મણ તથા બ્રાહ્મણ બ્રહ્મવેતાની હત્યાને બ્રહ્મહત્યા કહી છે. મદિરા-દારુનો નશો, ભાંગ, ગાંઝે, અઝીણ વગેરે પદાર્થનું સેવન મનને ઉશ્કેરે છે અને નહિ કરવાનાં બધાં કર્મો તે કરાવે છે. ચોરીને, છૂફી રીતે અગર જબરદસ્તીથી બીજાની પાસેથી કંઈ લઈ લેવું તેને મહાપાપ ગણેલ છે. ગુરુપત્ની અને કાકા, મામા વગેરે વડીલોની પત્ની સાથે ગમન કરવું એ મહાપાપ છે. ઉપરાંત, આ મહાપાપો કરનારાઓની સાથે સંસર્ગ રાખવો એટલે કે તેને મદદ કરવી આ પાંચને મહાપાપ કલ્યાં છે.

ગાયનો વધ કરવો, કન્યાવિકય કરવો, માતાપિતાનો ત્યાગ કરવો, શાસ્ત્રો બાંધેલા નિયમ કરતાં વધારે વ્યાજ લેંબું વગેરે અલ્પ પાપ કહેવાય છે. આ મહાપાપ તથા અલ્પપાપને રાક્ષસી પ્રકૃતિ કહેવાય છે. તેના નિવારણ માટે વેદમાં યજ્ઞ, દાન અને તપ - આ ગ્રાણ પ્રકારનાં કર્મ લખેલાં છે.

વિક્ષેપ દોષ :-

વિક્ષેપ એટલે ચંચળતા અને ભોગવિલાસની ઈચ્છા, શાસ્ત્રોમાં ભોગ શર્બના નિરૂપણમાં કહેવાયું છે કે તેલ, અત્તર, ઝૂલ વગેરે સુગંધી દ્રવ્યો, ઉત્તમ આસન, શય્યા, વસ્ત્ર અને ધનાદિ

વિઠુંબનારૂપ છે. પાન, ઉત્તમ ખાદ્ય પદાર્થો, સોનું, ચાંદી, તાંબું, કિંમતી રત્નો અગર, ચંદન, પશુધન, વેદશાસ્ત્રોનું પાંચિત્ય એટલે શાસ્ત્રવાસના, નાચ, ગાન, આભૂષણ, વીજા ઢોલ મૃદુંગાદિ વાજિંગ્રો, હાથી ઘોડા આદિ સવારી, સ્ત્રીપુત્ર, ભોગવિલાસની ઈચ્છા વગેરે વિક્ષેપ દોષ કહેવાય છે.

આવરણ દોષ :-

આવરણ દોષ એટલે અવિદ્યાદોષ. અનિત્યમાં નિત્યબુદ્ધિ, અશુચિમાં શુચિબુદ્ધિ, દુઃખમાં સુખબુદ્ધિ અને અનાત્મમાં આત્મબુદ્ધિ આ જ અવિદ્યાને શાસ્ત્રકારોએ તમ, અજ્ઞાન, અનૂત, માયા આદિ શર્બનોથી કહેલી છે.

અનિત્યમાં નિત્યબુદ્ધિ :-

દેહ અનિત્ય છે, ક્ષાણભંગુર છે ને જોતજોતામાં માણસો મૃત્યુ પામે છે એવું જોવા છતાં પોતે કદી મરનાર નથી એમ માની મોટી મોટી ઈમારતો બાંધવા, જાગીરો અને ધન મેળવવા, અત્યંત કષ વેઠી પ્રયત્ન કર્યા કરે છે ને દેહ નિત્ય હોય તેમ વર્તે છે.

દુઃખમાં સુખબુદ્ધિ :-

આધ્યાત્મિક, આધિકૈવિક ને આધિભૌતિક એ પ્રમાણે દુઃખ ગ્રાણ પ્રકારનાં છે. તે મનુષ્યને ભોગવવાં પડે છે. શરીર દુઃખરૂપ છે, તેને અનેક અસાધ્ય, અતિકષ્પ્રદ રોગાદિ થાય છે. આણધારી અનેક પ્રકારની આફતો આવી પડે છે ને અતિશય દુઃખ ભોગવવું પડે છે. છતાં તે ભૂલી જઈને તેમાં સુખ માને છે. મરણનું દુઃખ છે તેનો જરા પણ ઘ્યાલ ન રાખી પોતાને સુખી માને છે.

અપવિત્રમાં પવિત્રબુદ્ધિ :-

દેહમાં અપવિત્ર પદાર્થો ભરેલા છે. છતાં વસ્ત્રાલંકારથી તેને વિભૂષિત કરી પોતે રૂપાળા દેખાવવાળા બને છે. અનૈક સુવાસિત પદાર્થોનો ઉપયોગ કરે છે.

અનાત્મમાં આત્મબુદ્ધિ :-

દેહ અને તેમાં રહેવાવાળો જીવાત્મા જુદા છે. છતાં દેહ જ હું એમ માની લે. જેવી રીતે ઘર અને ઘરમાં રહેવાવાળો જુદો છે પણ અજ્ઞાન વડે માને કે ઘર જ હું છુ.

આ ગ્રાણ દોષો દૂર કરવા માટે કર્માનુસાર કર્મ, ઉપાસના અને જ્ઞાન એ ગ્રાણે સાધનોને મુમુક્ષુઓના હિતને માટે વેદાંતમાં પરમેશ્વરે કહ્યાં છે. દોષ ગ્રાણ જ હોવાથી પરમાત્માએ ગ્રાણ જ કંડ રચ્યા છે. અનાથી અધિક કંડાત્મક વેદ રચવાની જરૂર ન પડી. નિષ્કામ કર્મ દ્વારા મુમુક્ષુઓએ મળદોષનો પરિહાર કરવો જોઈએ.

ઈહલોક કે પરલોક સંબંધી વિષયસુખની ઈચ્છાનો પરિત્યાગ કરીને ઈશ્વરની પ્રસન્નતાને માટે વર્ણાશ્રમ ધર્મ અનુસાર શાસ્ત્રમાં પ્રતિપાદન કરેલાં કર્માનું અનુષ્ઠાન તે નિષ્કામ કર્મયોગ છે. આ નિષ્કામ કર્મયોગથી અંતઃકરણનો મળરૂપ દોષ નિવૃત્ત થઈ વૈરાગ્યાદિ સાધનની પ્રાપ્તિ થાય છે. પરમેશ્વરની પ્રસન્નતાથી મુમુક્ષુને વિવેક, વैરાગ્ય આદિ ષટ્ટસંપત્તિ અને મુમુક્ષુતા એ ચાર સાધનની પ્રાપ્તિ થાય છે. આ વૈરાગ્યાદિ, નિષ્કામ કર્મ વિના પ્રાપ્ત થતાં નથી. કર્મથી સંસારમાં પ્રાણી બંધાઈ જાય છે અને સંસારમાંથી છૂટવા માટે પહેલાં નિષ્કામ કર્મ જ સાધન છે. સકામ કર્મ બંધનાનું કારણ છે. જ્ઞાનની સાથે ઈશ્વરાર્પણબુદ્ધિથી કરેલું નિષ્કામ કર્મ સંસારથી મુક્તિનું કારણ છે.

કેટલાક લોકોની એવી માન્યતા છે કે, કર્મ બંધનાનું કારણ છે. એટલા માટે નિત્ય કર્મ અથવા નૈમિત્તિક કર્મ આદિ પણ કાચ્ય કર્મની માફક પરિત્યાગ કરવા યોગ્ય છે. કેવળ શ્રવણ, મનન અને નિદ્ધિધ્યાસનથી આત્મજ્ઞાન થાય છે અને કર્મની જરૂરિયાત નથી. આ મત સાચો નથી, કેમ કે મલિન ચિત્તવાળાને ઉપદેશ કરે તોપણ તત્ત્વજ્ઞાન થવાનો સંભવ નથી. - ઊલંદું, વિરોચનની માફક વિપરીત જ્ઞાન થવાનો સંભવ છે. જેમ મલિન દર્પણમાં મુખનો

આભાસ જોવામાં આવતો નથી, તેમ મલિન ચિત્તમાં જ્ઞાનનો ઉદ્ય સંભવ નથી. ભગવાન ગીતાજ્ઞા ગ્રીજા અધ્યાયમાં કહે છે કે લોકસંગ્રહને ખાતર પણ મનુષ્યે નિષ્કામ કર્મમાં પ્રવૃત્ત થવું યોગ્ય છે.

લોકસંગ્રહ એટલે જેમને પ્રભુકૃપાથી ઉચ્ચ યોગ્યતા પ્રાપ્ત થઈ હોય, તેઓને કંઈ પણ ફળની અપેક્ષા ન હોવા છતાં, જનકત્વાણ માટે નિષ્કામ કર્મો કરી આદર્શરૂપ બનવાની જરૂર છે, જેથી જનતા પણ તે પ્રમાણે કર્મોમાં પ્રવૃત્ત થતાં અભ્યુદ્ય પામે.

કર્મયોગ અને સંન્યાસ બંને પરંપરાથી મોક્ષ આપનારા છે, પરંતુ એ બંનેમાં કર્મના ત્યાગ કરતાં કર્મયોગ જ શ્રેષ્ઠ છે. ભગવાન ગીતાના અદ્વારમા અધ્યાયમાં કહે છે કે, યજ્ઞ, દાન અને તપરૂપી કર્મ ન તજવું જોઈએ, પણ તે અવશ્ય કરેવું જોઈએ. કેમ કે એ ગ્રાણે મનુષ્યોને પાવન કરનારાં છે.

કર્મયજ્ઞ, ઉપાસનાયજ્ઞ અને જ્ઞાનયજ્ઞ એ યજ્ઞના ગ્રાણ બેદ છે.

ઉપાસના અને નિષ્કામ કર્મ - કર્મયોગ એક જ વખતે કરવા માટે વેદની આજ્ઞા છે. કેવળ કર્મ અથવા કેવળ ઉપાસના માત્ર કરવાવાળાને શ્રુતિ ભગવતીએ અનિષ્ટ પણ કર્યું છે. જેઓ કેવળ કર્મરૂપી અવિદ્યાની જ ઉપાસના કરે છે, અર્થાત્ કર્મ જ કરે છે, તેઓ મોટા અજ્ઞાનને પ્રાપ્ત થાય છે. જે લોકો કર્મ છોડીને કેવળ ઉપાસના જ કરે છે, તે લોક કર્મ કરવાવાળા લોકથી પણ અધિક અજ્ઞાનને પ્રાપ્ત થાય છે.

ઉપાસના :-

આપણે જે દેવની ઉપાસના કરીએ, તે દેવને આપણા પોતાના સ્વરૂપથી અભિન્ન જ્ઞાનવા, એમ તે દેવને એક જ્ઞાણી અંતઃકરણથી તદ્વાપ થવું. સ્થિર થવું, એનું નામ ઉપાસના છે. આંતરિક અને બાબુ ઉપાસનાના એમ બે પ્રકાર છે.

‘ધર્મલાપ’, બીજી આવૃત્તિ, પૃ.૪૨૬ □

વડોદરાની એમ.એસ.યુનિવર્સિટીના સંસ્કૃત ભાષાના વિદ્યાન પ્રાધ્યાયક, યુનિવર્સિટીની વિનયન વિદ્યાશાખાના દીન પૂ. શ્રીમોટા વિશે લખનારા, શ્રીમોટાના ભક્ત પ્રા. અરુણોદય જાની શ્રીમોટા ઉપરાંત અન્ય જ્ઞાનીજનોમાં આસ્થા ધરાવતા હતા. એકવાર પૂ.શ્રીમોટાનો નિવાસ મુંબઈમાં હતો ત્યારે આ અધ્યાપક શ્રીમોટાના દર્શને પધાર્યા. શ્રીમોટા સાથે સત્સંગ વાર્તાલાપ કર્યો. શ્રીમોટા પાસેથી વિદ્યાય લેતી વખતે તેમણે શ્રીમોટાને કહ્યું, “મોટા ! વિલેપાર્વતીમાં શ્રી શ્રીમા આનંદમયી પધાર્યા છે અહીં શ્રીમાના દર્શને જવાની ઈચ્છા છે” શ્રીમોટાએ કહ્યું, જાવ, જરૂરથી જાવ, દેહ જુદા છે પણ ચૈતન્ય એક છે.” વખતોવખત શ્રીમોટા નંદુભાઈ જેવા એમના ભક્તોને અન્ય મહાપુરુષોના દર્શને જવા કહેતા તથા મોકલતા. શ્રીમોટાની ઉપરની વાતમાં ભારે રહસ્ય રહેલું છે. હક્કિતમાં અનુભવી મહાત્માઓ શરીર નથી, ચેતના છે. શ્રી જ્ઞાનેશ્વર મહારાજે કહ્યું છે, “‘ગુરુ વ્યક્તિરૂપે આવિભૂત ચેતનાની એક અવસ્થા છે.’” મહાયોગી શ્રીકૃષ્ણપ્રેમે બહુ મજાની વાત કરી છે, “‘આપણે હંમેશાં ગુરુની અંદર જે દૈવી ચેતનાનું તત્ત્વ છે, તેની ઉપર જ આપણું ધ્યાન કેન્દ્રિત કરવું જોઈએ, એમના બાબ્ય વ્યક્તિત્વ પર નહિ’ આથી જ કહેવાયું છે કે સદ્ગુરુ - બધાના સદ્ગુરુ એક જ છે.

પૂજ્ય શ્રીમોટાએ ‘શ્રી સદ્ગુરુ’ નામની એમની પદ્ધરચનામાં સદ્ગુરુ કોણ થઈ શકે એની ચર્ચા કરી છે, તથા તેમનાં કેટલાંક લક્ષણો વર્ણયાં છે, “સદ્ગુરુની બુદ્ધિ ઋતુંભરા પ્રજ્ઞા બનેલી હોય, રાગદેખમુક્ત હોય, અજ્ઞિ જેવી તાલાવેલી હોય, સંપૂર્ણ નિરહંકારી હોય, ચેતના અને પ્રકૃતિની વર્ચ્યે અગોચર પ્રેરણાના પ્રદેશમાં જ તે વિહરતા હોય, સદાય ભાવનાની ટોચે જ તેમનો વાસ હોય, ભાવનામાં પ્રતિષ્ઠિત

વળી ભાવાતીત હોય, ચેતનાનો અખંડ પ્રવાહ હોય, નિત્ય આકાશ તત્ત્વમાંજ રહેતો હોય, નરી સરળતા હોય, સંકોચ, માન, મર્યાદા, મતાગ્રહ, મદાગંડોનો સંદર્ભ અભાવ હોય, એની વાણીમાં ઓર નશો રહ્યા કરતો હોય જેનાથી દસ્તિ ખૂલ્યી જાય, મનાદિકરણો હરિચરણમાં વળી જાય અને જીવન સમૂળગું ફેરવાઈ જાય, તે દ્વંદ્વતીત, ગુણતીત, નિરાગ્રહી, અનાસક્ત અને મુલાયમ હાય, એને શરણે જનારાને પોતાની સમકક્ષ બનાવવાનો પોતાનો ધર્મ હોય. શ્રી મોટાનું કહેવું છે કે ભલે દેહ જુદા હોય પરંતુ દૈવીચેતના એક જ છે. મહર્ષિ અરવિંદના વિધાનને પણ અહીં ટાંકવું જોઈએ. “બધા જ સાચા ગુરુ એક જ હોય છે. કેમ કે તે બધા એક જ ભગવાન છે. તે પાયાનું અને સાર્વત્રિક સત્ય છે. પરંતુ બેદનું પણ એક સત્ય છે. ભગવાન જુદાં જુદા મન, ઉપદેશો, અસરોવાળી જુદા જુદી વ્યક્તિત્વોમાં રહે છે, જેથી કરીને વિશેષ જરૂરિયાત, વ્યક્તિત્વ, નિયતિ ધરાવતા જુદા જુદા શિષ્યોને તેઓ વિભિન્ન માર્ગો દ્વારા સાક્ષાત્કાર કરાવી શકે.” સ્વામી રામદાસ પણ કહે છે, ‘Guru is one but assumes several forms. Guru is one, the all prevailing eternal Brahman-Brahman assuming human form.’

‘અહીં નોંધપાત્ર બાબત એ છે કે સંતોના દર્શને ન જવું તેવો કોઈ નિયમ નથી. તેમને દર્શને જઈ શકાય તેમનો આદર પણ કરી શકાય, પરંતુ એ વખતે શ્રીમોટાએ કહ્યું છે તે પ્રમાણે ‘તેમ કરતી વખતે સાધકે શ્રેયાર્થીએ પોતાના ગુરુના સાનિધ્યની જ ભાવના અંખરૂપણે પોતાના હદ્યમાં રાખવી જોઈએ. એમ થાય તો જ એકાશ્રયને અકંધ રાખીને તેના દ્વારા અન્ય સંતોની કૃપાને પોતાના પ્રત્યે વાળી શકાય.’ □

(૧૬) પૂજ્ય શ્રીમોટાના ૧૨૫મા જન્મદિન (તા.૪-૮) નિમિત્તે

મંત્રીશ્રી, શ્રી હરિઃઅં સત્સંગ મંડળ, અમદાવાદ

પૂજ્ય શ્રીમોટાના જન્મદિન ભાદરવા વદ ચોથ નિમિત્તે સ્વજનોનો મિલન સમારંભ પ્રશાલીગત રીતે; સામૂહિક રીતે ઉજવાય છે. આ વર્ષે તા. ૧૭, ૧૮-૮-૨૦૨૨ના રોજ નરોડા મુકામે આવો ઉત્સવ યોજાશે.

અંગ્રેજી તારીખ પ્રમાણે પૂજ્ય શ્રીમોટાનો જન્મદિન ૪ સપ્ટેમ્બર છે. આ વર્ષ વિશિષ્ટ રીતે ૧૨૫મો જન્મદિન હોઈ તે નિમિત્તે કંઈક ભાવનાત્મક કાર્યક્રમ થઈ શકે એ વિચારથી 'હરિભાવ'ના માધ્યમ દ્વારા સ્વજનોને નીચેની વિગતો જગ્યાવીએ છીએ. આ વિગતો કોઈ ફરજિયાત સ્વરૂપે ન હોવાની સ્પષ્ટતા કરીએ છીએ.

(૧) પૂજ્ય શ્રીમોટાનો નામસ્મરણ ઉપર સવિશેષ ઝોક રહેલો છે તેથી ૧૨૫ કલાકનું અખંડ નામસ્મરણ કરી શકાય. નરોડા મુકામે ૧૦૮ દિવસના અખંડ નામસ્મરણના બે જપયજ્ઞ થયેલા છે. તેનાથી પ્રેરિત થઈ નરોડા નામસ્મરણ મંદિર ખાતે આવો કાર્યક્રમ યોજ શકાય તેવી ભાવના છે.

(૨) અમદાવાદ, વડોદરા, સુરત અને અન્ય અનેક સ્થળોએ જ્યાં પૂજ્ય શ્રીમોટાનાં સ્વજનો છે તેઓશ્રી તેમના નિવાસસ્થાને કૌદુંબિક રીતે પૂજ્ય શ્રીમોટાની અર્થના, પ્રાર્થના વગેરે કરી શકે. પૂજ્ય શ્રીમોટાના જન્મનો સમય 'સંધ્યાકાળે રામજી મંદિરમાં આરતી થતી હતી તે વખતે પૂજ્ય શ્રીમોટાનો જન્મ થયો' તેવું વિધાન પૂજ્ય શ્રીમોટાના વડીલ ભાતી કાશીબાનું છે. (સંદર્ભ : સ્મૃતિગ્રંથ જીવનસ્કુલિંગ, બી.આ., પૃ. ૧૫૧)

ઉપરોક્ત વિગતોને ધ્યાનમાં લેતાં સંધ્યાકાળે અનુકૂળતાની રીતે સાત વાગે નામસ્મરણનો કાર્યક્રમ સ્વજનો પોતાના ઘરે ગોઠવે એવી વિનંતી છે. ૧૨૫ની સંખ્યાથી વધારે સ્થળે થાય તો વિશેષ યોગ્ય છે, પરંતુ ઓછામાં ઓછાં ૧૨૫ સ્થળે સ્વજનો જોડાય એ માટે ચોક્સાઈપૂર્વક નામોની યાદી એકત્રિત કરવી છે. આ માટે સ્વજનોને મોબાઇલ ફો નં. નીતિન રામી - ૮૮૨૫૦૩૮૧૦૧ ઉપર વહેલી તકે જાણ કરવા વિનંતી.

(૩) નીચેના કાર્યક્રમ શ્રી હરિઃઅં સત્સંગ મંડળ અમદાવાદ સંભાળશે. પૂજ્ય શ્રીમોટાની અમૃતવાણીમાંથી ૧૨૫ સુવિચાર એકત્રિત કરી તેનું પ્રકાશન કરવું. આ માટે સૂચનો ઉપર (ઉલ્લેખ કરેલ મોબાઇલ નંબર ઉપર આવકાર્ય છે. પૂજ્યશ્રી મોટાના ગધ-પદ સાહિત્યમાંથી અધિકૃત વચ્ચનામૂત્તો લેવાય એ જરૂરી છે.

(૪) આદિવાસી વિસ્તારમાં શૈક્ષણિક સંસ્થાઓમાં વિદ્યાર્થીઓને દફતર કે યોગ્ય સાહિત્યનું ૧૨૫ની સંખ્યામાં વિતરણ કરવું. જેમની પાસે દફતર ન હોય તેવી વિશેષ રીતે બાલિકાઓને અશ્રીમતા અપાશે.

(૫) પછાત વિસ્તારોમાં બાળકોમાં નિબંધ સ્પર્ધા, ચિત્ર હરિફાઈ વગેરે કાર્યક્રમ આ વર્ષ દરમ્યાન યોજ શકાશે. □

‘હરિવાણી ટ્રસ્ટ’ને મળેલ દાન/બેટ

ક્રમ	સર્વોચ્ચી નામ	ગામ	રકમ રૂ.
૧.	બળવંતભાઈ ડી. ડેસાઈ	રાજકોટ	૧,૧૧૧/-
૨.	એક સ્વજન	સુરત	૧,૧૧૧/-
૩.	ફાલ્ગુની યોગેશ પટેલ	સુરત	૧,૦૦૧/-
૪.	પુત્રી શમા યોગેશ પટેલના જન્મદિન (૧૮/૫) નિમિત્તે સુરેશભાઈ સી. પટેલ જન્મદિન (૨૮/૫) નિમિત્તે....	સેજપુર, જી. આણંદ ..	૧,૦૦૦/-
૫.	એક સ્વજન	અમદાવાદ ..	૧,૦૦૦/-
૬.	ભરતભાઈ હસમુખલાલ જોગી	સુરત	૫૦૧/-
૭.	ગુણવંતભાઈ આર. ભૂંગરીયા	અમદાવાદ ..	૫૦૧/-
૮.	ધર્મિષા શરદ્ધકુમાર ડૉક્ટર	સુરત	૫૦૧/-
૯.	ખુશાલદાસ સી. પિતળીયા	અમદાવાદ ..	૩૦૦/- પ્રપૌત્ર અહાનના હઢા જન્મદિન નિમિત્તે
ઉપરોક્ત સર્વ દાતાઓના અમો ખૂબ ખૂબ આભારી છીએ.			- સંપાદક

ગયેલા આત્માને

હરિવાણી ટ્રસ્ટના પૂર્વ ચેરમેન શ્રી લક્ષ્મીપ્રસાદ ચંદુલાલ અમીન ઉર્ફ શ્રી સીતારામભાઈનાં જ્માઈ શ્રી પંકજકુમાર સૂર્યકાન્ત પટેલનો સ્વર્ગવાસ તા. ૭-૬-૨૦૨૨ના રોજ થયેલ છે. ગતાત્માનું સર્વ પ્રકારે કલ્યાણપ્રેરે એવી પ્રાર્થના છે. - સંપાદક

ભૂલ સુધાર - ક્ષમા પ્રાર્થના

હરિભાવ જૂન-૨૦૨૨ પૃષ્ઠ નં. ૧૫
આવકવોરાને બદલે આવકવેરા વાંચવા
વિનંતી.

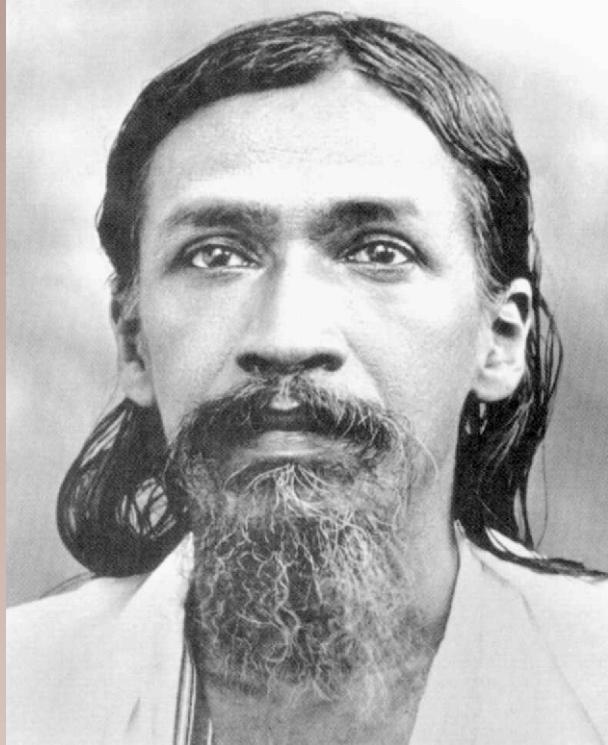
હરિભાવ મે-૨૦૨૨ પૃષ્ઠ નં. ૨૫
રૂપેશભાઈ રામભાઈ પટેલને બદલે રૂપેશભાઈ
રમેશભાઈ પટેલ વાંચવા વિનંતી.

- સંપાદક

ખૂબજ અગત્યની નોંધ

આવકવેરાના કાયદાઓ અનુસાર દાન/
બેટ આપનારનાં નામ, સરનામું,
પાનનંબર, આધારનંબર, ચૂંટણીકર્ડનંબર કે
ડ્રાઇવિંગ લાયસન્સ નંબરમાંથી ગમે તે એક
પરંતુ પાનનંબર હોય તો વધુ સારું તથા
મોબાઈલનંબર આપવો ફરજિયાત છે. તેની
દાન/બેટ આપનાર સ્વજનોએ અવશ્ય નોંધ
લેવા વિનંતી છે.

- સંપાદક

મૂળ વાત એ છે કે કામ કરતી વખતે
અહંકાર અથવા તો બાધ્ય પ્રકૃતિને વશ
થઈ ન જઈએ, એમ જો થાય તો પછી
કામ તે સાધનાનો અંશ બની શકતું નથી,
એ બીજા સામાન્ય કામ જેવું જ બની
રહે છે.

કામ પણ આપણે સમર્પિત ભાવે
અંદરમાંથી કરવાનું છે.

- શ્રીઅરવિંદ

HARIBHAV, JULY, 2022

" RNI No. of RNP is 65683/96

Registered under Postal Registration No. GAMC/1208/2021-2023

Valid upto 31st December - 2023 issued by the SSPO's AHMEDABAD City Division,
Permitted to Post at Ahmedabad PSO on 10th of every month"

Licence to post without Prepayment of postage No. PMG/NG/004/2021-2023
valid upto 31-12-2023

ઈશ્વર નિરાકાર છે, પણ અર્જુનની જેમ
ઈશ્વરના પ્રતિનિધિઝૂપ સંતોની દોસ્તી કરો.
હરિ મળવો દુર્લભ છે, પણ હરિજન
દુર્લભ નથી.

જેમ જેમ સત્સંગ, સદ્વાંયન, સત્કર્મ,
પરમાર્થ વધતાં જશે તેમ તેમ ઈશ્વર વિશે
ભાવ જાગશે અને કૃપા કરીને એ આપણા
મનમાં સ્થાન જમાવવા માંડશે.

માટે બેસી ના રહો. ચાલવા માંડો.

- શ્રીમોટા

'શ્રીમોટા સાથે વાર્તાલાપ', સાતમી આવૃત્તિ, પૃ. ૮૭

Printed and Published by SURESHCHANDRA M. VORA on behalf of HARIWANI TRUST and

Printed at Sahitya Mudranalaya pvt. Ltd., 55/15, City Mill Compound, Kankaria Road,

Ahmedabad - 380 022 and published from Hariwani Trust,

B/5, Swastik Apartment, Narayannagar, Paldi, Ahmedabad - 380 007

Editor : SURESHCHANDRA M. VORA E-mail : hariwanitrust@gmail.com